

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ויגש

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא ידיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ויגש

מפתח עניינים

אוי להן לבריות מעלבונה של תורה / האחים קראו היטב את המציאות / חובתנו להתבונן ולקרוא את המציאות / הווי נוטל עצה מן התורה / לעתיד לבוא יסתלקו כל התמיהות וכל השאלות / יעקב אבינו נשאר במדרגתו הרוחנית כל אותם השנים / להורות לפניו גושנה - לתקן לו בית תלמוד / זהירותו של יעקב מנדנדו של חילול ה' / יעקב היה קורא את שמע

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ואתה צויתה זאת עשו..... כב
ב. בענין יוכבד אם משה שזכתה להכנס בחייה לארץ ישראל..... כג
ג. בענין שנות חייה של יוכבד ושל אחיה..... כה
ד. בענין יוכבד שנולדה "בין החומות"..... כז
ה. בענין יוסף ונח נקראו צדיקים..... כט
ו. בענין בסוסים הצאן הבקר והחמורים..... ל
ז. בענין כי אם תם הכסף..... לא

מפתח מערכות

- רבי יצחק..... לד
יציאת מצרים..... לד
יראת שמים..... לה
ירושא - אם מורדין לנחלה על פי עד אחד..... לו
ירושלים - בענין עתידה ירושלים להתפשט כארץ ישראל..... לז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

אוי להן לבריות מעלבונה של תורה

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה הערות ולימודים שיש בפרשה, פרשת ויגש.

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה.

בסוף הפרשה הקודמת ובפרשה שלנו, כשבאים על האחים כל הקורות אתם עם יוסף, אנחנו רואים כאן ענין מיוחד שחשוב לתת עליו את הדעת, כיצד האחים הקדושים שבטי י-ה, השכילו להבין נכון את המצב. הרבה פעמים אדם רואה מה שמתרחש במציאות, רואה לנגד עיניו דברים שקורים, מרגיש בהם, אבל אינו יודע לקרוא נכון את המציאות.

ידוע מה שכתוב בספרים (ספר הבהיר המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ס"י) שהעולם הזה נקרא "עולם", מלשון העלם. כולו מעורפל, סתום ונעלם. אלא שתפקידו של כל מאמין הוא להאיר את החשכה ולקרוא נכון את המציאות, להבין מה הקב"ה מרמז לו.

במשנה במסכת אבות כתוב (פ"ו מ"ב): **"בכל יום ויום בת קול יוצאת מזהר חורב ומכרזת ואומרת, אוי להן לבריות מעלבונה של תורה"**. והמפרשים התחבטו להבין את המשנה הזו, אם באמת בכל יום ויום יוצאת בת קול ומכרזת בקול 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', הווי אומר שאת הבת קול כל אחד ואחד צריך לשמוע, שכן אם לא שומעים אותה לשם מה יוצאת הבת קול הזו, והרי ברכה לבטלה היא? ואם כן, מדוע אנחנו לא שומעים אותה?!

והביאור האמיתי הוא, שבאמת כל אחד ואחד מאתנו אכן שומע את הבת קול הזו שיוצאת ומכרזת ואומרת אוי להן לבריות מעלבונה של תורה. אלא מאי? - לא מטים אוזן לבת קול, דוחקים אותה ומתעלמים ממנה.

ועל זו עיקר הבכיה. בכל יום ויום יוצאת בת קול ומכרזת ואומרת לכל אחד ואחד, תראה מה אתך, כבר הלבינו שערותיך, והאדם במקום להתעורר הולך וצובע אותו.. אומרת לו הבת קול, תראה את זקנך לבן, והוא הולך ומגלח אותו.. וכך יש אנשים רבים ששומעים את הבת קול ומתעוררים לשוב ולהתחזק, אבל דוחקים אותה מלבם. משכיחים את זה מהם. מפחדים לקבל על עצמם עול מצוות ולשנות את החיים.

הבת קול יוצאת יום יום. נכון, אדם לא שומע דוקא את המילים "אוי להן לבריות מעלבונה של תורה", באזניו, אבל הלב שלו שומע את הבת קול היטב היטב. אין אחד שלא מרגיש את הבת קול הזו מידי יום ביומו. והלב שלו באמת מעורר אותו, מראה לו שהוא לא בסדר, שהוא טעון שיפור וצריך יותר להתקרב לבורא, לשקוד על התורה ולקיים את המצוות, ולהתאמץ בקנין המידות הטובות. אבל האדם לא אוהב לשמוע את זה, ומשכיח את זה מלבנו.

אומר, לא עכשיו, כשאהיה זקן כבן שמונים, אז אעשה תשובה ואז אקבע את שבתי בבית ה'. וזו היא ה'עלבונה של תורה' היותר גדול, שיוצאים ומכריזים בכל יום ויום בקולי קולות את האמת, והאדם קולט את האמת, יודע ומבין אותה, ואף על פי כן מתעלם ממנה.

כך זה אצל רוב בני אדם, שלא יודעים לקרוא את המציאות נכון, ולפעול על פיה. הגם שהם מתעוררים, מבינים שמדברים אתם מן השמים, ממשיכים בדרכם שלהם, ללא ההבנה וההפנמה של הדברים.

האחים קראו היטב את המציאות

אבל אצל האחים זה לא היה כך. מיד כשבא להם משהו שהגיע לעורר אותם, הם הבינו אותו נכונה. בפרשה שעברה, אחרי שיוסף אסף אותם אל משמר שלושת ימים, הוא משחרר אותם ואומר (פמ"ב כא): **'אם כנים אתם, אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ולא תמותו'**. האחים רואים את הפליאות שסובבות אותם מאז ירידתם למצרים, וכיצד הקב"ה שולח להם מאורעות וצרות. בתחילה שמים אותם בבית הסהר, ועכשיו משלחים את רובם אבל אחד נשאר במצרים כמשכון וכעירבון ומי יודע מה יהיה אתו בשעה שיעזבו אותו שמה, אולי יהרגוהו... או אז האחים ידעו והבינו מה קרה. הפסוק אומר: **ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת**.

מיד כשתפסו מה שקורה, תלו את כל זה בחטא של מכירת יוסף. כמה זמן עבר ממכירת יוסף ועד לאותו הזמן? כעשרים שנה. הרי יוסף נמכר כשהיה בן שבע עשרה. שנים עשרה שנה ישב בבית הסהר (שמות רבה פ"ז, א) ולאחר מכן העלו אותו לגדולה, ואז באו שבע שנות השובע, ולאחר מכן כשהתחילו שנות הרעב באו האחים למצרים לשבר אוכל. אם כן בערך עשרים שנה עברו מאז. ולמרות הזמן הרב שעבר, מיד כשהתרגשה אליהם הצרה הגדולה הזו, מיד תפסו עצמם ואמרו, אכן, זה בגלל העוון שעשינו לפני עשרים שנה.

מישהו מאתנו אם היו תופסים אותו ומכניסים אותו בבית הסהר, היה אומר אכן, זה בגלל חטא שעשיתי לפני עשרים שנה? - בחלום. אפילו בעוון שעשה באותו היום לא יתלה בזה. יאמר, אתה יודע למה תפסו אותי?! - כי הלשינו עלי.. אבל האחים הקדושים כשתפסו אותם לא התחילו לחפש סיבות, אולי זה כי לא עשו מספיק תחבולות שלא יחשבו שהם מרגלים, אולי הלשינו עליהם, לא. מיד כשתפסו אותם הם קראו היטב את המציאות ואמרו, **'אבל אשמים אנחנו'**. לפני עשרים שנה חטאנו בחטא זה של מכירת האח שלנו, ומחמת זה בא לנו כל הסער הזה.

"אבל אשמים אנחנו". מכאן העתיקו רבותינו את הנוסח שאנחנו אומרים בתפילה בידוי,

'אבל' אשמים אנחנו'. 'אבל' מפרש התרגום: 'קושטא'. אמת. אמת שחטאנו. לא התחילו האחים בפלפול אולי אנחנו כן אשמים ואולי לא, ונצרף לזה עוד ספק ויהיה ספק ספיקא.. לא, אין תירוצים. אבל - באמת, אשמים אנחנו.

ומי שיתבונן בפסוק יראה דבר פלא. למרות כל ההכרה בחטא, ולמרות כל ההודאה ואמירתם 'אבל אשמים אנחנו', על מה הם מתחרטים ומתוודים? - 'אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת'. ולכאורה האחים הקדושים עושים את הטפל עיקר ואת העיקר השמיטו. שכן, אין כאן שום הבעת חרטה על עצם המכירה. הם לא אומרים 'אבל אשמים אנחנו על שמכרנו את אחינו', אלא 'אשמים אנחנו אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו'.

רבינו הספורנו הקדוש הרגיש בזה וזה לשונו: "בהתחננו אלינו ולא שמענו, והיינו אכזרים נגד אחינו. אף על פי שחשבנוהו לרודף, היה לנו לרחם בהתחננו. וכנגד מידת אכזריותנו, זה האיש מתאכזר נגדנו".

כל מעשיהם של האחים הקדושים היו לפי דעת תורה, ולפי גדרי השולחן ערוך. המכירה של יוסף היתה לפי דעתם מוצדקת על פי ההלכה ועל פי הדין, כיון שהחזיקו אותו לרודף שרוצה לאבד אותם משני עולמות. ואמנם הם טעו בזה, אבל על כל פנים לפי דעתם עצם המכירה היתה צודקת. ולכן על זה הם לא התוודו והתחרטו. אבל כן התחרטו על מה שכשיוסף היה יושב בבור ומתחנן 'תצילו אותי ותעלו אותי מכאן', הם לא ריחמו עליו. נכון שיש לו דין רודף והוא חייב מיתה, אבל מכל מקום יש גם בחינה של 'לפנים משורת הדין', וכיון שהתחנן היו צריכים לשמוע ולרחם עליו. ועל זה התחרטו עכשיו האחים והתוודו, הנה, בגלל שאנחנו לא רחמנו אז לפני עשרים שנה על אחינו הקטן כשהתחנן אלינו, לכן גם עתה האיש הזה לא מרחם עלינו ומתאכזר אלינו. שהרי זה כלל גדול בתורה, שמידה כנגד מידה לא בטלה (בראשית רבה ט, יא).

אלו היו האחים הקדושים. קראו היטב את המציאות וידעו בבירור את שמתרחש.

אנחנו רואים את הנקודה הזו עוד יותר, בפרשה שלנו. הנה, לאחר כל מה שאירע עם האחים בפרשה הקודמת, עכשיו שרוצה יוסף להשאיר אתו את בנימין, נגש יהודה אל יוסף, ומתחיל לדבר עמו: **ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה**. הנה לא כתוב כאן "יאמר" נא עבדך דבר באזני אדוני, או "יספר" נא עבדך דבר, אלא כתוב "ידבר" נא עבדך דבר. ויש הבדל גדול ביניהם, כי בלשון התורה כל מילה ומילה מדוקדקת היטב לבטא ולהגדיר בדקדוק את מה שהיא אומרת*. אמרו

רבותינו (מכות י"א א' ומדרש שמות רבה מב, א), כל לשון "דיבור" שבתורה, לשון קשה היא. וכאן מגיע יהודה אל יוסף ומדבר אתו דברים כדרבנות וטוען טענות קשות כנגדו.

ומוסיף יהודה 'אל יחר אפך בעבדך', למי אומרים אל יחר? - למי שמעותד ועומד לכעוס. כאשר הולכים לומר לאדם משהו קשה, וחוששים שיכעס, מקדימים ואומרים לו 'דבר יש לי אליך אבל בבקשה אל תכעס'. וזהו שאומר יהודה 'אל יחר אפך בעבדך', יהודה יודע מה שהוא עתיד לדבר, דברים קשים כגידין העלולים להכעיס את חמתו של יוסף.

ובאמת, מיד בפתח דבריו אומר יהודה, **כי כמון כפרעה**. ומפרש רש"י: אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדוניך. הוא מתחיל באיומים על יוסף. ובמדרש כתוב ששלח יהודה את נפתלי, אילה שלוחה, ואמר לו לך וראה כמה שווקים יש במצרים, חזר נפתלי ואמר שנים עשרה יש. אמר יהודה שנים מהשווקים עלי להחריב ולאבד, והשאר כל אחד יקח אחד ויהרוג את כולם שם. והאריכו בזה רבותינו (בראשית רבה פצ"ג, ו) לתאר מה שהיה, כיצד כשיהודה היה כועס עמדו שתי שערותיו כנגד לבו, ועוד ועוד, כמבואר לכל מעיין.

ויש כאן פלא. הרי כשרץ אחריהם שליח יוסף ואמר להם גנבתם את הגביע, ופתחו כל אחד איש את אמתחתו והחלו מחפשים ובודקים, ובאמת האחים היו בטוחים שהם צודקים, וגם אמרו לו טענה ניצחת, איך ייתכן שאנחנו נגנוב את הגביע?! - והלא אפילו את הכסף שמצאנו החזרנו לך. לכן הסכימו שיבדוק ופתחו כל אחד את שקו.

והשליח ידע איך לעשות את זה, 'ויחפש בגדול החל ובקטון כילה וימצא הגביע באמתחת בנימין' (פמ"ד, יב). הוא לא נגש ישר לאמתחת בנימין למרות שידע שהגביע שם.. הוא התחיל בגדול, והאחים רואים כיצד הוא פותח עוד שק ועוד שק ולא מוצא דבר, כבר עשר נבדקו והכל בסדר, ובדאי כל אחד מהאחים אמר לאחיו 'תראה איזה רשעים אלו המצריים שלחנים באים עלינו בעלילות'. אך לבסוף - 'וימצא הגביע באמתחת בנימין'.

ומכניסים אותם לתוך לשון הקודש, ועוד מקבלים על זה משכורת... זה אינו לשון הקודש. זה לשון שבדו להם שאינם חכמים..

יש מילה שנקראת "פרווה". דבר שהוא לא בשרי ולא חלבי, אומרים עליו שהוא "פרווה". סיפר לי אחד, שאותם אלו האנשים שהתפקיד שלהם הוא להמציא כל מיני מילים חדשות, בחרו לזה מילה חדשה. מה היא? - 'לבלח'. למה? - 'לבלח' בראשי תיבות לא בשר לא חלב..

ב. ואמרו רבותינו (בראשית רבה פצ"ב, ח) שהיה שם דין ודברים קשה, שאמרו האחים לבנימין אתה גנב כמו אמך. כשם שאמך רחל גנבה את התרפים כך גם אתה גונב. והוא השיב להם, רק עלי אתם מעלילים שאני גנב, וכי אתם לא גנבתם את יוסף?

ויבוא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם. יוסף עומד ומצפה, מחכה. ויפלו לפניו ארצה. ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם. איך אתם עושים כדבר הזה, לגנוב לי את הגביע. והנה לפנינו, תשובתו של יהודה. הבה ונשמע מה הוא אומר: **ויאמר יהודה, מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק אין לנו פתחון פה ואין לנו איך לתרץ את עצמנו, האלהים מצא את עוון עבדיך.** באמת זה לא מתאים לנו ואנחנו איננו גנבים, אבל גזירה זו משמים היא באה עלינו, ולכן - **הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו.**

יהודה בא בלשון הכנעה שאין כמוה. מדבר אל יוסף בתחנונים, 'מה נדבר ומה נצטדק', אין לי מה לומר. אני מוכן שאני אהיה עבד, ולא רק אני אלא גם כל האחים, וגם בנימין שנמצא באמתחתו הגביע. כולנו נהיה עבדים לאדוני.

וכששומע זאת יוסף, משיב ליהודה: חלילה לי מעשות זאת אני לא עושה דברים כאלו, חס ושלום. אלא מה? **האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד.**

כאן התחולל שינוי עצום. כיוון ששומע כך יהודה מיוסף, מיד מתהפכת הקערה על פיה. מיד 'ויגש אליו יהודה - למלחמה', כדרשת רבותינו (בראשית רבה פ"ג, ו), ומיד מדבר אליו קשות ואומר לו 'אותך אני הורג וגם את אדונך'.

וזה דבר שטעון ביאור. איך ייתכן שברגע שמקודם לכן הוא מדבר בתחנונים ובהכנעה, וברגע שלאחר מכן הוא קם ונגש למלחמה, בשאגות נוראיות ובמעשי גבורה. והלא כבר הסכים מקודם שכולם יהיו עבדים ליוסף, כולל בנימין עצמו, כמו שאמר 'גם אשר נמצא הגביע בידו', ואם כן מדוע זה כשיוסף פוטר את שאר האחים ומבקש שיהיה רק בנימין לעבד, קם יהודה במלוא עוזה ותוקפו, ונערך למלחמה נגד יוסף? ובמדרש כתוב שיוסף הכניס עצמו באותה שעה בסכנה עצומה, שהרי שנים מאחיו הרגו את כל שכם, וכל אחיו כשהם ביחד על אחת כמה וכמה.

וההסבר בזה הוא במה שפתחנו. האחים הקדושים ידעו היטב היטב לקרוא את המציאות, ולא התעלמו משום דבר. הם ידעו שלא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא (ברכות ה:). הם ידעו שהקב"ה מנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים, וכל מה שמתרחש וכל מה שרואים הכל הוא משמים בהשגחה פרטית ובדקדוק עצום, וכמו שאומר יהודה "האלהים מצא את עוון עבדיך". ולכן כשתפסו אותם אומר יהודה, מה נוכל לעשות, לצאת למלחמה? - הרי זו גזירת שמים בגלל העוון של יוסף. ולכן כולנו נהיה לך לעבדים.

אבל אחר כך כשאומר לו יוסף 'לא לא, אתם עלו לשלום אל אביכם. רק את בנימין אני לוקח'. בנימין? - זה לא יתכן. הרי הוא לא היה ולא השתתף בכלל במכירה של יוסף. הוא היה עם יעקב באותו הזמן. ואם כן מוכרח להיות שלא בעוון המכירה התגלגל עליהם כל זה, ולכן מיד ויגש אליו יהודה.

יודע יהודה, 'לא הנחש ממית אלא החטא ממית' (ברכות ל"ג א' ומדרש שמות רבה פ"ג, טז). כל זמן שחשב יהודה שהצרה הזו באה עליהם בגלל חטאם שלא שמעו אל יוסף בהתחננו אלינו, סבר וקיבל. אמר, זה מה שמוגיע לנו, מדה כנגד מידה. אבל עכשיו שהתברר שזה לא מחמת החטא, אין לי מה לפחד לא מיוסף ולא מאדונו, ויצא לערוך מלחמה כנגד יוסף.

כך הבין יהודה וכך הבינו האחים את מה שקורה. הם שמעו טוב טוב את המציאות. בתחילה עמדו והכו על חטא, אמרו וודאי שמכירת יוסף מקטרגת עלינו ולכן אנחנו אבודים, אבל ברגע שיוסף אומר להם עלו בשלום אל אביכם ורק את בנימין אני לוקח, והרי בנימין לא היה במכירה, מיד ידעו שאין כאן חטא ולא החטא מה שעומד ומקטרג עליהם - ויגש אליו יהודה.

חובתנו להתבונן ולקרוא את המציאות

אמר רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, עם כל אחד ואחד מדברים מן השמים, ולכולנו משמיעים מן השמים. אלא שאנחנו או טרודים בשלנו, או לא רוצים לשמוע ולהטות אזן. אבל כאן מהאחים הקדושים אנו לומדים, שכשבא משהו לאדם, אל לו להתחיל לחשוב בטח זה קרה בגלל פלוני או בגלל אלמוני, ולתלות בסיבה זו או אחרת. **הכל כך וממך מתחיל**. ובגלל מעשים שעשית, בגללם באים עליך מאורעות, כדי לעורר אותך ולהחזיר אותך למוטב.

ולכן אם יש לאדם אזנים כרויות ועינים פקוחות, הוא יוכל לראות שמאותתים לו מן השמים. מרמזים לו ורוצים שירגיש ויתעורר, אם ברמז עבה ואם ברמז דק. "בכל יום ויום יוצאת בת קול ואמרת אוי להן לבריות מעלבונה של תורה", תמיד יש רמזים. תמיד הקב"ה שולח לאדם דברים שיכולים לעורר אותו ולהשיב אותו למוטב.

ויש הרבה אנשים שיודעים את האמת, ואומרים: 'נכון, הכל אמת ויציב, ברור שצריך לפתוח דף חדש וללמוד תורה בשקידה, בודאי, אבל עכשיו אני לא יכול. אני עוד צעיר, רק בן ארבעים וחמש, בתחילת חייו.. וצריך אני להיות קצת מהעולם הזה, אחרי זה כשאחיה בן שבעים וחמש בעל קביים וממילא לא אוכל לעשות את כל התאוות שלי, אז אקבע שבת בבית ה'."

וכל אלו דיבורים בטלים ומבוטלים כעפרא דארעא. ראשית, הרי לא חתמת חוזה עם מלאך המוות שתחיה עד גיל שבעים וחמש. אף אחד בבריאה לא יודע את יומו (פסחים נ"ד ב'). שנית, מי אמר שכשיגיע גיל שבעים וחמש לא תדחה הלאה? תבקש דחיה עוד עשר שנים? ושלישית, אפילו נניח שתחיה עד גיל שבעים וחמש וגם תרצה לעשות את זה, אבל

ג. ואסור שאדם יתבייש, יאמר מה יגידו, שחזרתי בתשובה? אבל האמת היא שכולם יודעים את האמת והיו רוצים לחזור בתשובה, אבל מפחדים.

מי אמר שיהיה לך כח? אדם בסוף ימיו כשכבר כל גופו בלה, יש לו כח? - אתה שומע ממנו כל הזמן אנחות וחריקות.. פה זוה לו עצם ושם כואב לו, ועכשיו יש לו תור לרופא ומחר טיפול אחר.. לכן אמרו רבותינו (עבודה זרה יט.) 'אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש', בהיותו במלוא כחו ובמלוא אוננו אז יעשה את הכל.

זה מה שלמדנו מיהודה, שצריך לקרוא נכון את המציאות. לא לזלזל במה שקורה אלא להתעורר ולהבין מה פשר דבר.

חזוי נוטל עצה מן התורה

אמנם, לפעמים הגם שבאים לאדם אירועים ורמזים, יש לו לאדם נגיעות ולכן הוא לא רואה ולא מבין נכון. סיפר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, מעשה באשה אחת אשת רב מפורסם, שפעם באו להזמין את בעלה שיבוא לצורך מצוה מסויימת, והיא עמדה ומנעה אותו מזה ולא הסכימה לו שילך לשם. למחרת בבוקר, בעלה שהיה רב זקן ומופלג, בא לצאת ללכת לתפילת שחרית, ואמרה לו אשתו, 'הרי אתה כבר זקן, וככה אתה יוצא? תשתה קודם כוס חלב חם שיהיה לך כח ללכת להתפלל כמו שצריך'. כשהלכה להביא את החלב, נפלה ושברה את הרגל. אמרה האשה, משמים זה קרה! בגלל שהלכתי לתת לו לשותות חלב קודם התפילה, לכן שברתי את הרגל.

בזה היא תלתה את מה שקרה, אבל באמת היתה צריכה לתלות את זה במה שאתמול מנעה את בעלה ללכת לדבר מצוה, וזו היא מידה כנגד מידה שבגלל שמנעה את רגלו מללכת לדבר מצוה לכן גם היא נענשה ברגלה. אבל בזה, הגם שזה היה ממש ביטול מצוה חשובה לצורך הכלל, היא לא רצתה לתלות, הלכה ותלתה את זה בדקדוק אחר, שהביאה לו לשותות קודם התפילה.

וכך זה הרבה אצל האדם, שבאים עליו דברים, והוא צריך לתלות את זה בעונותיו ובמעשיו, אבל הוא אינו יודע לתלות את זה נכון בגלל הנגיעות שיש לו.

והנה אמרו רבותינו (מדרש תנחומא פרשת יתרו, ז. ילקוט משלי פכ"ב) "אם ביקשת ליטול עצה מן התורה הווי נוטל". כשהאדם לא יודע את אשר לפניו, הוא יכול להתייעץ עם התורה.

איך מתייעצים עם התורה? יש הרבה צורות של התייעצות עם התורה^ד. אבל העצה היותר פשוטה והשווה לכל נפש, היא מה שכתוב בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ה) "נחמיה העמסוני שימש את רבי עקיבא עשרים ושנים שנה, ולימדו רבי עקיבא אתים וגמים רבויין, אכין ורקין

ד. רבותינו הביאו אפשרות ליטול עצה מהתורה על ידי שפותחים את הספר ומה שיוצא הוא האות והסימן לאדם.

מיעוטיין. רבי עקיבא לימוד, שבכל מקום שכתוב בתורה "את" או "גם", יש כאן ריבוי. ולהפך, איפה שכתוב "אך" או "רק", זה מיעוט. אמר ליה נחמיה העמסוני שאל את רבי עקיבא, מה הוא ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא? הרי אתה אומר שכל מקום שכתוב "את" זה ריבוי, ואם כן בפסוק שכתוב 'את' ה' אלהיך תירא צריך גם לרבות עוד דבר שיש לירא ממנו. איזה דבר צריך לירא ממנו חוץ מן הבורא יתברך? - אמר ליה רבי עקיבא תירא אותו ואת תורתו". מהתורה של הקב"ה גם צריך לפחד.

והנה, בבבלי במסכת פסחים (דף כב:) גם כן מובא המעשה הזה ברבי עקיבא ונחמיה העמסוני, ושם כתוב שרבי עקיבא לימד שהמילה "את" באה לרבות תלמידי חכמים. שצריך לירא מהתלמידי חכמים.

ושתי הנוסחאות, שבבבלי והירושלמי, דבר אחד הם ומשלימות זו את זו. כי באמת 'לרבות תלמידי חכמים' זה בדיוק הכוונה 'תירא אותו ואת תורתו'. כי תלמיד חכם אמיתי - זו התורה בעצמה. (עיין זבחים ע"ז א').

ולכן, כשאדם רוצה להתייעץ עם התורה, שילך ויתייעץ עם תלמיד חכם גדול, ותמיד יראה בזה ברכה. כל תלמיד חכם שהפקיר את עצמו על התורה והקיא חלב שינק משדי אמו, הפקיר עצמו למען כלל ישראל, תמיד יזמנו לו מן השמים תשובה טובה ואמיתית, ומי שמתיעץ עמו יוכל להיות כמדבר עם האלהים, כמו שאומר הפסוק.

וכן יש את גורל הגר"א המפורסם, שכאשר אדם נמצא במבוכה הוא יכול לערוך את הגורל הזה עם ספר התנ"ך מסויים ובאופן מסויים, ולדעת בבירור את אשר לפניו. וכמובן, לא כל אחד יכול לעשות את זה, וצריך שיהיה אדם קדוש ומורם מעם, ואפילו החפץ חיים זצ"ל לא היה עושה את גורל הגר"א אלא כשהיה שרוי בתענית.

סיפר לי אחד מרבותי, שראה בעינו מעשה שהיה באחד מחבריו שהציעו לו הצעה מסוימת בעסק השידוכים, והיו הרבה ספיקות בדבר אם כן ואם לאו, והיתה השאלה מטרידה מאד מאד את מנוחתו. הציעו לו שיטיל את גורל הגר"א, וכך עשה. למדוברת קראו ברכה, ומיד כשפתח את התנ"ך בסדר הזה כפי שיש קבלה מהגר"א, יצא לו הפסוק "ישא ברכה מאת ה'".

וידוע הסיפור על רבי אריה לויין זצ"ל, שכשמצאו את ההרזים בגוש עציון הי"ד לאחר זמן ממושך ולא ידעו לזהות אותם, קראו לו והוא הטיל את גורל הגר"א וזיהה את כולם אחד לאחד בלא להחטיא. ועוד יש הרבה עובדות כאלו ואפשר הרבה להאריך בזה.

אך מכל מקום, כמו שאמרנו, זו עצה ששייכת לגדולים, לא לפחותים בערכנו כמונו.

ויש עוד הרבה אופנים של התייעצות עם התורה, כמו שכתבו בספרים שאדם יהיה לומד כמה שעות בלילה ואחר כך יראו לו מן השמים, ועוד דרכים, אבל אלו גם כן עצות ששייכות לבעלי מדרגה.

אם האדם שומע ומרגיש, אבל הוא אינו יודע ברור במה ובאיזה נקודה, לא יהיה פזיז ויאמר אני מבין ויתלה במה שחושב, ובסוף יהיה כמו אותה האשה שלא ידעה לקרוא נכונה את המציאות. אדם כזה לא יתעלם, וילך להתייעץ עם התורה, יגש לחכם וישאל מה לעשות. 'הוי נוטל עצה מן התורה', 'ותשועה ברוב יועץ' (משלי כד, ו).

לעתיד לבוא יסתלקו כל התמיהות וכל השאלות

אחרי שיהודה מסיים לומר את דבריו: 'כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי', אומר הפסוק: ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אחיו. 'לא יכל יוסף להתאפק', משמע שאם היה יכול להתאפק היה ממשיך הלאה עם הטענות והמענות הקשות כנגד האחים, אלא שכבר לא יכול עוד היה להתאפק. 'ולא עמד איש אתו', זאת כי חס על כבודם של אחיו, הרי בכל אופן יש כאן את כל הסיפור של המכירה, לכן ביקש 'הוציאו כל איש מעלי'.

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף, העוד אבי חי. ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. אומרים בשם החפץ חיים זצ"ל, שהפסוק הזה, בו מתגלה יוסף אל אחיו ושואל אותם 'העוד אבי חי', נוקב את הלב עד בית חללו וצריך מאוד מאוד ללמד אותנו מוסר השכל.

אמר החפץ חיים, בואו ונכנס קצת לנעלים של האחים. ננסה קצת לחשוב איך היתה ההרגשה שלהם, באותו המעמד. הנה, האחים ירדו למצרים בפעם הראשונה מפני הרעב הכבד שהיה בכל העולם, לאחר שאביהם דחק בהם שירדו למצרים ויביאו מעט אוכל. ירדו למצרים, ונכנסו בעשרה שערים שונים כדי לחפש אולי ימצאו את יוסף.

וברגע שנכנסים למצרים, מיד נתפסים. הבולשת המצרית עוצרת אותם. מה יש? מה עשינו? אין הסברים. תבואו לחקירה ושם יסבירו לכם הכל. אצל מי החקירה? - אצל המשנה למלך, אותו אחד שאף אחד במצרים לא מוזי ידו ורגלו אלא על פי הוראתו, הוא שמבקש אותם ורוצה לחקור אותם. הרי זה עצמו דבר פלא, וכי כשדורשים אדם לחקירה הולכים למשנה למלך מיד? יש חוקר משנה, ויש חוקר מעליו ועוד ועוד, צריכים הרי שתהיה פרנסה לכולם.. וכאן מיד הולכים לחוקר הראשי, המשנה למלך, הרי זה עצמו דבר זה.

איך שמגיעים אל יוסף מיד הוא מתחיל טוען להם כי 'מרגלים אתם'. ולכאורה, על סמך מה אתה אומר שאנחנו מרגלים? מצאת באמתחתנו מפות, מצלמות? וכי הסתובבנו ליד בסיס סודי? רק הרגע נכנסנו למצרים! וכבר אנחנו מרגלים? אבל הוא חושד בהם שהם מרגלים וחוקר אותם בחקירה צולבת.

והנה זה פלא. הוא לא שואל אותם למה עברתם ליד מחנה צבאי זה, או במקום פלוני, ודאי מרגלים אתם. לא. הוא שואל אותם כמה אתם במשפחה? מה שלום אבא שלכם?..

וזה אינו מובן, מה פשר אלו החקירות? וכי הוא מחפש שידוך ורוצה להתחתן אתם? מה זה קשור למה שהוא חושד אותם כמרגלים? ובאמת כתוב במדרש (הובא בפירוש רש"י בראשית מ"ד י"ט) שהם אמרו לו, שמא אחותנו אתה רוצה לישא? שמא עם בתך באנו להתחתן? על מה אלו החקירות 'כמה אחים אתם ומה שלום אביכם', מה זה נוגע למה שאתה חושד בנו כמרגלים? זה עוד פלא גדול.

יוסף לא אכפת לו, והוא עונה להם: **'אכן מרגלים אתם הוא אשר דברתי'**. ולכאורה איפה הוא ראה כאן בחקירות שלו שצודקים דבריו שהם מרגלים? - הרי הוא חקר איתם על המשפחה שלהם, כמה אחים הם וכיצא בזה, ומה כוונתו 'הוא אשר דברתי'? - אלא שיוסף גלגל את השאלות והחקירות באופן שיצא משתמע מהם שהם כן מרגלים. שאל אותם איפה האח שלכם? אמרו לו - נעלם. לכן נכנסנו כאן בעשרה שערים כדי לחפש ולמצוא אותו. שאל אותם, נו, ואם תמצאו שהוא כאן, מה תעשו. אמרו: מה זו השאלה הזו מה נעשה, קודם כל שנמצא.. אבל הוא דוחק בהם, מה תעשו אם תראו אותו כאן שהוא עבד לאחד המצריים, ולבסוף קם אחד מהם ואמר "או להרוג או לההרג" (בראשית מ"ד י"ב). אם נראה שהוא עבד, נפדה אותו בכסף, ואם לא יעלה בידינו נלחם בשבילו כדי לפדותו מהשבוי ונמסור נפש עליו, או להרוג או לההרג. מיד אומר יוסף, 'הוא אשר דברתי', שאתם מרגלים. וזה דבר מוזר, הרי לא היה לו שום סיבה לומר שהם מרגלים, והוא זה שהכניס את זה לפה שלהם עכשיו במהלך כל החקירה והדרישה שלו שהם באים או להרוג או לההרג.

אחר כך לוקח אותם יוסף למשמר שלשה ימים, ולאחר מכן מוציא אותם ואומר להם, 'את האלהים אני ירא', אני ירא שמים.. לומד מוסר בכל יום.. אל תשארו פה כולכם, הרי בבית שלכם כולם רעבים מסכנים ואומללים, לכו תעלו ותביאו להם אוכל. רק אחד מכם יישאר פה אתי, ואל תשכחו בפעם הבאה שאתם מגיעים הנה להביא אתכם גם את האח הקטן ונראה באמת אם ייאמנו דבריכם או לא.

אין ברירה, והם הולכים. ובדרך כשכל אחד פותח את השק שלו הוא מוצא את הכסף ששילם בעבור האוכל. וזה שוב פלא, מה קורה כאן? איך קרה הזה שהכסף חזר לכל אחד ואחד מהם בלי סיבה נראית לעין? הם מרגישים ומבינים שהכל כאן זר ומוזר פלא ותמהון גדול.

וכך ממשיכים הלאה כל הפלאות. הם חוזרים פעם שניה למצרים ושוב הוא דורש וחוקר ובא עליהם בעלילות שהם מרגלים. אחר כך אומר להם, אתם יודעים מה? - בואו תאכלו אתי סעודה. מה קרה? לא מצאת לך את מי להזמין לסעודה חוץ מאותם אלו שאתה חושד בהם כמרגלים? באים לסעודה. יושבים יחד אוכלים ושותים ומשתכרים, ומביא רש"י בשם רבותינו שאותו היום היה הפעם ראשונה ששתו יין לאחר עשרים שנה, שכן מאז מכירת

יוסף לא הביאו יין אל פיהם. הם יושבים, ורואים פלאות נגד עיניהם. יוסף מדבר אל הגביע. מי הבכור? - ראובן, בא ותשב לידי. 'הלו גביע, מי השני?' - שמעון, בא שב כאן.. וכל אלו דברים מוזרים, וכי גביע יכול לדבר?

וכך יש עוד הרבה הרבה פלאות על גבי פלאות בפרשה, כמו שהמתבונן יראה. ובסוף מה היה ההסבר על כל הפליאות וכל התמיהות? - תירוץ בשני מילים. ברגע שיוסף אמר "אני יוסף", הסתלקו כל הקושיות. הכל נעשה לפתע ברור ומובן למפרע. עכשיו הכל מובן, למה נדרשו לחקירה דוקא אצל המשנה למלך, ולמה בא עליהם בעלילות, וכל שאר השאלות, הכל הכל התיישב היטב היטב ברגע קטן אחד, בשני המילים הללו שאמר יוסף.

אמר החפץ חיים זצ"ל, האדם מסתובב בעולם הזה ויש לו הרבה פליאות. פעם הוא מתפלא למה לא מצליח לו בעסק זה ופעם הוא תמה למה הוא מפסיד בענין אחר, ולמה קורה לו ככה או ככה, הרבה שאלות 'למה ו'מדוע'. אבל, אמר החפץ חיים, יש זמן שבו הכל יתברר והכל יתגלה למפרע, ויהיה הכל מובן בלי שום ספיקות ובלי שום תהיות. מתי יהיה זמן זה? - ברגע שבו יאמר הקב"ה 'אני ה' אלהיכם - אמת', אז הכל יהיה ברור. כמו שכשיוסף אמר "אני יוסף" הכל נעשה מובן וברור, כך כשה' יתברך יאמר "אני ה'" הכל יהיה מובן.

וקל וחומר בן בנו של קל וחומר, דלא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא (ברכות ה:). אחד הגדולים אמר, יש הרבה אנשים שמסתובבים תמיד עם טענות. תמיד מלאים טענות כרימון, למה קרה כך וכך ולמה דוקא לי ולא לאחר, הרבה שאלות וטענות כלפי שמיא.

סיפר אותו גדול, שפעם הגיע אליו אחד כזה ממורמר ומלא טענות כרימון, למה הקב"ה עושה כך וכך. אמר לו אותו גדול, אתה יהודי? ודאי. מקיים תורה ומצוות? - ודאי. יש תרי"ג מצוות, נכון? - נכון. הרי קרא אותם פעם בשנה בליל שבועות, וחושב שידע.. אמר לו, יש מצוה בתורה 'בצדק תשפוט עמיתך', ואמרה הגמרא (שבועות דף ל.) מכאן מצוה שיהיה אדם מלמד זכות על חבריו. לא כטבע בני אדם לחפש חובה אצל חבריהם ולקטרג עליהם ולהגדיל העוולה שלהם, אלא צריך למצוא דרך ללמד זכות, אולי לא ידע, ואולי שכח וכיוצא בזה. וזו מצוה מן התורה, ומוני המצוות, הסמ"ג והחינוך ועוד הזכירו את זה.

אמר לו אותו גדול, אם יש מצוה מן התורה לדון את חבריו לכף זכות, קל וחומר שיש כזו מצוה לדון גם את הקב"ה לכף זכות. הקב"ה מנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים, וכל מה שהוא עושה הכל לטובה ולברכה. אתה לא מבין? - אז מה, עוד מעט יבוא הזמן של הגילוי

ה. פתי אחד אמר לי פעם 'אני מרגיש שהקב"ה שם לי רגלים!'. אין לך שטות וטפשות יותר גדולה מזו. אחד שנקרא שומר תורה ומצוות, איך יכול לדבר כך? תקרא את המציאות! אם יש לך קשיים זה אומר שמעוררים אותך מן השמים, אז תתעורר, תתקן את דרכיך ותשפר את מעשיך, מה אתה מסתובב עם טענות ומענות.

האלהי, ופתאום יבוא האדון אל היכלו, וזה קרוב ממש, וברגע אחד יהיה "וירצוהו מן הבור" - תבוא הגאולה העתידה. ואז יתברר למפרע למה היה צריך להיות כל דבר ודבר ודוקא כפי שהיה, ויראו הכל איך היה הכל לטובה ולברכה. על כן, גם כשאתה לא מבין יהיה לך ששקט ושאנן ובטוח שהכל לטובה ולברכה ואין לך מה לדאוג. כמו שברגע אחד שיוסף אמר 'אני יוסף' הסתלקו כל השאלות, כך מיד כשהקב"ה יאמר אני ה' אלהיכם אמת, לא יהיו שם שאלות.

וזה מחובתו של האדם לשנן את הדברים האלו, כדי שלא יהיה שוגה ותועה בהבלי העולם שהוא מלשון העלם כמו שהזכרנו, אלא להיות בטוח באמונה שלימה וחזקה, שהכל לטובה ולברכה.

יש כאלו שזוכרים את זה רק כשהבעיה אצל החבר.. כשיש לחבר שלו צרות הוא מגיע לנחם אותו ואומר לו, 'אל תדאג, הכל בסדר, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד (ברכות ס:)', הכל יהיה לטובה ולברכה'. אבל כשזה מגיע אליו - הוא כבר מדבר כמו איוב. מתחיל לשאול למה ומדוע ואיפה יש בית משפט שאוכל לתבוע את הקב"ה לדין, כמו שאמר איוב. איוב ניסה להפוך את הקערה על פיה (כבא בתרא ט"ז א'), ולא הצליח. אתה לא יותר חכם ממנו, וגם אתה לא תצליח. תהיה בטוח ושקט שהכל לטובה ולברכה ובקרוב ממש בעז"ה הכל יתברר ויתגלה לעין כל.

יעקב אבינו נשאר במדרגתו הרוחנית כל אותם השנים

בהמשך הפרשה, כששומע יעקב אבינו שעוד יוסף חי, 'ותחי רוח יעקב'. כשיעקב שומע שלמרות שיוסף היה שרוי בארץ טמאה מכל מקום 'עוד יוסף חי', נשאר "חי", נשאר בצדקתו כמו שהיה, "והוא מושל בכל ארץ מצרים", למרות שהיה במצרים עשרים שנה, מכל מקום הוא לא ניזוק ונשאר במדרגתו - הוא מושל בארץ מצרים, ולא ארץ מצרים מושלת עליו.

אז - ויפג לבו. ליעקב קשה להאמין, שיוסף הצדיק, וכבר ידוע שצדיק הכוונה למי שנקי מכל חטא ומכל אבק של חטא ועוון, נמצא בארץ מצרים. והלא יוסף וארץ מצרים ערוות הארץ הם שני הפכים זה מזה. אבל כשמספרים לו את כל אשר היה - ותחי רוח יעקב אביהם.

מה הכוונה "ותחי רוח יעקב"? - וכי היה מת עד אז? - אומר התרגום 'ושרת רוח קודשא על יעקב', שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו, כמו שהביא רש"י. כל אותם עשרים ושתיים שנים היה יעקב אבינו שרוי בצער עצום, לבש שק וקרע את בגדיו, וכל קרוביו מנסים לנחם אותו והוא לא מתנחם. ובגלל שהיה שרוי בצער כל כך, הסתלקה ממנו השכינה, כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל' ב').

והנה עתה, בו ברגע שאמרו לו 'עוד יוסף חי' והסתלקה מיעקב העצבות והתוהו, חזרה אליו השכינה. וכאן אנחנו רואים את מעלתם העצומה של האבות ושל יעקב אבינו.

המפרשים המשיילו את זה לבית שמוקף מלא מים. המים רוצים להכנס כל הזמן לתוך הבית אבל אינם יכולים, אבל כאשר אתה מנקב חור קטן בכותל הבית, מיד המים פורצים פנימה אל תוך הבית. כך היה אצל יעקב אבינו. למרות שבמשך עשרים שנה הסתלקה ממנו השכינה, לא ירד ממדרגתו כלל וכלל, וכל הזמן היתה השכינה שורה מעליו ומבקשת להכנס בו, אלא שבגלל שהיה הוא שרוי בצער על יוסף, לא יכלה השכינה להכנס בו, כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, אבל ברגע שנודע ליעקב 'עוד יוסף חי', והסתלק ממנו הצער, מיד ובו ברגע שרתה עליו השכינה.

הוא לא היה צריך לבנות את הכל מחדש. למרות שהסתלקה ממנו השכינה למשך עשרים שנה, הוא שמר כל הזמן על מדרגתו הרוחנית, ותיכף עם הבשורה הגדולה עוד יוסף חי, מיד "ותחי רוח יעקב".

להורות לפניו גושנה - לתקן לו בית תלמוד

יעקב יורד מצרים. אין ספק שזה היה קשה מאוד ליעקב. יעקב אבינו, בחיר שבאבות, צריך לרדת לארץ מצרים, ערוות הארץ, ארץ מלאה טומאות, והמקום הרי משפיע.

זה כלל גדול בתורה, שהמקום מצד עצמו משפיע על האדם. המשגיח רבי יחזקאל לוויןשטיין זצ"ל המשיל את השפעת הסביבה ליקב. אם אדם מסתובב ביקב, גם אם לא שותה יין ולא שותה עראק, מכל מקום עצם השוטטות שם, ראיית כל החביות וריח כל היין, כבר מערפל לו את הראש, והוא נהיה מסוחרר. כך זה מקום שיש בו טומאה. גם אם אדם לא נוגע בחטא חלילה, מכל מקום עצם המציאות שהמקום טמא משפיע על האדם.

וזה היה ארץ מצרים. אבל אין ברירה ויעקב צריך לרדת למצרים, והקב"ה מתגלה אליו ואומר לו אל תדאג, אני אהיה אתך, והוא יורד.

אבל, בטרם יורד יעקב: 'ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה, ויבואו ארצה גושן', ורש"י מביא בשם רבותינו, בשביל מה שלח יעקב את יהודה? - "להורות לפניו מדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה".

יעקב אבינו יורד למצרים, ערוות הארץ. היאך אפשר להחזיק מעמד במקום שכזה? רק באמצעות בית תלמוד, באמצעות ישיבה. אמר החפץ חיים זצ"ל, אין שום דרך אחרת לסלק חושך, מלבד עם האור. יבוא אחד ויקח מקל גדול מכאן ועד להודעה חדשה.. וינסה להכות את החושך, לא יעזור לו שום דבר, והחושך יישאר. אחד יקח רובה ויירה על החושך, החושך לא יתפעל ממנו כלל. ממה החושך כן מתפעל? - רק מהאור. אפילו מנר קטן שידלק ויאיר, כבר החשכה תסתלק. מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך. כך, כשבאים למצרים,

ערוות הארץ ומקום הטומאה, כדי שלא להתקלקל מוכרחים להדליק את האור, ומהו האור?
- "תורה אור". לכן שולח את יהודה להורות לפניו, להקים לו בית תלמוד.

זחירותו של יעקב מנדנוד של חילוץ ה'

ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גושנה. יעקב יוצא להקביל את פני אביו. וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד. ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי. התורה מקצרת כאן, אבל מי שיתבונן, איזה שמחה היתה כאן בפגישה הזו. הרי כמה צער ועגמת נפש היה לשניהם במשך עשרים ושתיים שנה הללו של הניתוק. הפסוק אומר 'אלה תולדות יעקב - יוסף'. יוסף הוא הממשיך של יעקב אבינו. והיו מנותקים במשך עשרים ושתיים שנה, ויעקב היה בטוח ש'טורף טורף יוסף', והנה עכשיו הם נפגשים. איזה שמחה וששון ואיזה התרגשות יש ביניהם.

לימוד גדול יש לנו מהפגישה הזו של יעקב ויוסף, כמו שכתב בספר בית הלוי (בפרשת וישב) דברים נפלאים מאוד בזה, וראוי להתבונן בהם.

הנה, בגמרא (נדרים סה.) כתוב שצדקיהו המלך ראה את נבוכדנצר אוכל ארנבת חיה, ברוב רעבונו ותאוות אכילתו. כשהבחין נבוכדנצר שצדקיהו ראה אותו באכילתו המגונה, השביע אותו שלא יגלה את מה שראה לאף אחד. אבל צדקיהו הלך לאחר זמן לחכמים והתיר את השבועה הזו, וסיפר את מה שראה, איך נבוכדנצר מתנהג כחיה רעה ואוכל ארנבת חיה. נבוכדנצר שמע שצדקיהו הפר לו את שבועתו וסיפר את זה, הקפיד מאוד ובא למלחמה.

שלח נבוכדנצר וקרא אליו את הסנהדרין, ושאל אותם, האם באמת על פי ההלכה היה אפשר להתיר לצדקיהו את השבועה שנשבע לי? אמרו לו הסנהדרין שלא, על פי הדין לא היה אפשר להתיר לו את השבועה אלא אך ורק בפני נבוכדנצר, ומשכך לא היה היתר השבועה על פי דין. שאל אותם נבוכדנצר אם כן מדוע עשיתם את זה ולא הודעתם לצדקיהו שהשבועה שנשבע תלויה ועומדת, ואומרת הגמרא - כשנבוכדנצר אמה להם כן, מיד "ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון".

ובמדרש (איכה רבה ב, יד) אמרו רבותינו, שכשהסנהדרין שהתירו לצדקיהו את שבועתו, ישבו לארץ, העלו עפר על ראשם וחגרו שקים במתניהם והתחילו להזכיר את זכותו של יעקב שנאמר וישם שק במתניו.

כשבאים האחים ואומרים ליעקב שיוסף איננו, חיה רעה אכלתהו, ומביאים לו את הכותונת, כשיעקב שומע את זה, נקרע לבו מצער. 'וישם שק במתניו', כמה שמנסים לנחם אותו, הוא לא מקבל תנחומים. ואת הדבר הזה הזכירו זקני בת ציון, הסנהדרין, כשחיפשו זכויות עוברים וחגרו גם הם שק למתניהם.

ובאמת מי שמתבונן במדרש הזה, מתקשה מאד להבין. אם אתה בא ורוצה לפשפש ולמצוא זכויות אצל יעקב אבינו, זה מה שמצאת? את הזכות הזו שחגר שק במתניו? - אין לו זכויות אחרות? יעקב אבינו בחיר שבאבות היה. יעקב איש תם יושב אהלים, כל ימיו היה יושב ועוסק בתורה, ואת כל חייו הקדיש לעסק התורה. עם כל הצרות של עשיו, ועם הצרות של לבן, ועם הצרות של דינה, כל הזמן לא הפסיק לעסוק בתורה. וזה מה שמצאו? שחגר שק במתניו? איזה זכות יש בזה?

עוד שואל הבית הלוי, 'כל ריבוי הצער הגדול שהיה ליעקב על יוסף, אינו מובן כלל'. ובאמת מובא במדרש שמטרונא אחת, גויה אחת שאלה את אחד החכמים, איך ייתכן שעל יהודה בנו של יעקב כתוב 'וינחם' כשמתו לו הבנים, ואילו באביהם של כולם, יעקב, עליו כתוב וימאן להתנחם.

ובאמת זה דבר מתמיה. והרי היו חכמים שהתנסו בניסיונות יותר גדולים וקשים מיעקב והתנחמו. הגמרא מספרת (ברכות ה:) על רבי יוחנן שהיו לו עשרה בנים וכולם מתו על פניו. וזה אסון נורא שקשה לדמיין, ועם כל זה היה הולך רבי יוחנן בעצמו והולך ומנחם אחרים. היה לוקח את העצם של הבן העשירי שלו ואומר לאבלים 'דין גרמא דעשירא ביר', הנה, תראה, אני קברתי עשרה בנים. תתחזק, לא עבד קודשא בריך הוא דינא בלא דינא. ואם כן אם האמורא רבי יוחנן יכל להתנחם על עשרת בניו שמתו, איך יעקב אבינו במשך עשרים ושתיים שנה לא יכל להתנחם על בן אחד?!

ובאמת אלו שתי קושיות חזקות והערות מתמיהות כל לב. אבל הבית הלוי מגלה לנו את סוד הדבר. "עיקר צערו של יעקב אבינו היה על שחסר לו מנין י"ב שבטים, דמנין זה עיקר יסוד כללות אומה הישראלית". וכך כתוב במדרש (תנחומא פרשת וישב) שכשנדע ליעקב אבינו שיוסף מת, אמר יעקב 'אוי הרי נפרצה ברית השבטים. כמה יגיעות יגעתי להעמיד י"ב שבטים, וכל מעשיו של הקב"ה הם כנגד י"ב שבטים. י"ב מזלות, י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה, י"ב חודשים, י"ב אבנים באפוד, הרי נפרצה ברית השבטים". ליעקב אבינו היתה עבודת חיים, והיא הקמת והעמדת י"ב השבטים, שמוזה נבנית כללות האומה הישראלית וכנגד זה מכוונת כל הבריאה כולה.

יעקב אבינו ידע שזו היא עיקר יגיעתו ומגמתו, לבנות את י"ב השבטים. מובא במדרש (בראשית רבה פס"ח סי"א), 'נטל יעקב שתיים עשרה אבנים ואמר, גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים, אברהם אבינו לא העמיד אותם, יצחק אבינו לא העמיד אותם - אם האבנים מתאחות יודע אני שאני מעמיד שנים עשרה שבטים' והתאחו האבנים לאות ולמופת כי יעקב הוא שעתיד ועליו מוטל להעמיד את השבטים.

מוסיף הבית הלוי, וכל הצער שסבל יעקב מעשיו היה רק בעבור זה, כדי שיזכה לשנים עשר

השבטים האלו. כי כל ארץ ישראל וענין הקרבנות הכל תלוי בקיומה של האומה הישראלית ב"ב שבטיה. וגם בעבור זה עבד בבית לבן עשרים שנה. לא יום ולא יומיים, אלא עשרים שנה! היה מוכן יעקב להיות במחיצתו של אותו רשע מרושע, לבן הארמי, וזאת בגלל שכל תשוקתו ויגיעתו כל ימות חייו היה לבנות בית ישראל.

ועכשיו שראה יעקב שנטרף יוסף, היה סבור שנחסר לו המנין ואם כך נתקלקל כל מה שיגע כל ימות חייו. ובטל בנין כלל ישראל.

זה פשר צערו המופלג של יעקב אבינו. לא מפני שרק איבד בן אחד. אלא משום שראה כיצד כל יגיע כפיו וכל עבודת חייו, כל השקעתו וכל מאמציו, ברגע אחד התבטל. אין לו את שנים עשרה השבטים. 'אוי, נפרצה ברית השבטים'.

עכשיו מובן על מה הצער הגדול של יעקב. אבל עדיין יש כאן מקום שאלה. נכון, חסר לך ה"ב שבטים, חסר לך כל הברכות, כל העבודה שהשקעת הלכה לריק. אבל עדיין, הלא תקנה פשוטה יש בדבר. ילך יעקב וימצא איזה אשה ויתחתן עמה ויוליד עוד בן, ויהיו לו מחדש שנים עשרה שבטים. מי מעכב על ידו?!

אבל, מביא הבית הלוי מדברי רבותינו במדרש (תנחומא שם), לא רצה יעקב לישא אשה ולהוליד בן, מפני שבועתו של לבן. הרי לפני שהלך יעקב ממנו השביע אותו לבן 'אם תקח נשים על בנותי', ואם כן היה יעקב מושבע ועומד שלא לקחת אשה נוספת.

ולכן היה יעקב אבינו עומד בצערו כל אותן השנים, בידעו כי כל עמלו הלך לריק ולא יעמדו ממנו י"ב שבטים, ולא רצה להתיר את השבועה. ולכאורה, למה לא? הרי יש הלכה, שאם אדם נשבע שלא ישא אשה על אשתו, והיה נשוי עם אשתו עשר שנים ולא ילדה לו בן, הולך לחכם ומתיר את שבועתו. למה? - אין שבועה לבטל דבר מצוה. ואם כן, גם כאן, אם הוא צריך להעמיד י"ב שבטים, וזו המצוה והשליחות שלו, מאי כולי האי? ילך אל בית מדרשו של שם ועבר, יגיד להם רבותי, אני נשבעתי ללבן לא לישא עוד אשה, ועכשיו בגלל השבועה הזו אני מעוכב לישא אשה נוספת ולהעמיד את השבט החסר, וישבו שלשה חכמים ויאמרו לו מותר לך מותר לך ויתירו את שבועתו?

אלא היה ירא יעקב אבינו בחיר שבאבות שיהיה חילול ה' ללבן. לבן שידע שיעקב נשבע לו שלא ישא אשה על בנותיו, ברגע שיראה שיעקב נושא אשה אחרת, יבוא ויגיד, אתם רואים, הנה, יעקב שהוא תמיד היה מוחזק להיות איש אמת, ונשבע לי על הדבר, הלך ונשא אשה נוספת בדרך תחבולה שהתיר לו את השבועה. ויצא חילול ה' מזה. בגלל זה היה יעקב אבינו נמנע מלהתיר את שבועתו.

אומר הבית הלוי, בא ותתבונן, כשיעקב בצער הזה וידע שכל יגיע כפיו נהרס, ויכול להציל את כל עמלו על ידי שיתיר את שבועתו, ולא עושה כן מפני שחם על לבן. שלא יהיה

אצלו חילול ה'. מיישהו אחר היה מתייחס ללבן בכלל? הרי איך הוא התנהג עם יעקב? כמה צער גרם לו. ועוד צריך לחוש לכבודו? לחילול השם שיהיה אצלו? אבל זו מהותו של יעקב. הגם שיודע שכל יגיע כפיו נהרס, והגם שיודע שצער עצום יש כאן, כל ברית השבטים נפרצה, עם כל זה לא יתיר את שבועתו.

מוסיף הבית הלוי משפט איום ונורא: וכשנתבונן בזה, אפשר גדול הוא כהנסיון של העקדה. הנסיון הזה שיעקב אבינו עומד בו, אם כן להתיר את השבועה או לא, האם לחוש לחילול ה' הזה אצל לבן הרשע או לא, הוא נסיון גדול כמו העקדה. למה? - שהיה סבור שאיבד כל הבטחותיו, כל יגיעותיו, ונצטער בזה עשרים ושתים שנה, ולא רצה להתיר הנדר וסבל כל כך הרבה בעבור זה.

זה הוא מה שהזכירו הסנהדרין את זכותו של יעקב אבינו שלבש שק. שאלנו, וכי זו, מה זכות יש כאן? לא מצאו זכות אחרת? - אבל אכן כן. זו היא הזכות הגדולה יותר מכל הזכויות כולם. על שסבל יעקב כל כך הרבה ולא התיר את שבועתו מפני חשש קל של חילול ה'. והם שנכשלו בדבר זה עצמו, שהתירו לצדקיהו את שבועתו אף שהיה בדבר חילול ה' מצד נבוכדנצר, ביקשו רחמים ועוררו את זכותו של יעקב שלא התיר את שבועתו גם לצורך גדול כדל כן כהעמדת י"ב השבטים, מפני חשש חילול ה' אצל לבן.

יעקב היה קורא את שמע

והנה, עכשיו באים ליעקב אבינו ואומרים לו בנך חי. 'עוד יוסף חי'. איזה שמחה וששון, 'ותחי רוח יעקב'. עכשיו הוא יודע שכל יגיע כפיו לא נהרס, ולא נפרצה חלילה ברית השבטים, ועל כן העולם על תיקונו עומד. והנה עתה הם נפגשים. איזה ריקודים ואיזה שמחה היתה שם, איזה זיקוקין דינור היו צריכים לעשות שם.

ומה עושה יעקב באותו הזמן? - קורא קריאת שמע, כמו שמביא רש"י מדברי רבותינו. למה? - זו היא עול עבדות הבורא יתברך. העבד מעלה את עול העבדות על כל שמחותיו. עם כל השמחה העצומה שלו באותו הזמן, אמר יעקב 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. כאן רואים היטב מה זה נקרא 'עבד נאמן' לה'. לא אומר, 'עכשיו נשמח ונרקוד, ואחרי זה נאמר 'ברוך ה' ונודה לו על כל החסד שעשה עמנו'. לא. מיד, הדבר הראשון באותו הרגע שנפגשו, ברגעי האושר והשמחה בהם יודע יעקב שכל יגיע כפיו אכן קיים, ולא נאבד כאשר סבר כל הזמן - 'שמע ישראל'. הוא קורא קריאת שמע ומקבל על עצמו עול מלכות שמים.

זה מלמד אותנו איך אנחנו צריכים להיות עבדים לה' יתברך. לא רק כדיבורים בעלמא, 'חכה, עוד שתי דקות נקרא קריאת שמע ונאמר 'אחד' בקול עד שהחלונות רועדים ובה נצא ידי חובה'. לא. באמת כל מעשינו צריכים להיות לשם שמים. שיעלה את עול מלכות שמים על כל המעשים שקורים אתו, בכל רגע ורגע. ה' יזכנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת ויגש

א. בענין ואתה צויתה זאת עשו

בראשית (מ"ה י"ז): "ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען וגו', ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם, ויעשו כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך".

ובספר הזהר הקדוש שם (ח"א דר"י ע"ב): "אמר ליה רבי יהודה אינון עגלות על פי פרעה שדר לון דכתיב ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה. אמר ליה [רבי אלעזר] דיוקא דמלה דכתיב ואתה צויתה זאת עשו, ואתה צויתה דייקא ובגין כך כתיב בה"א, משמע דיוסף תבע לון, ובגין כך ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויעקב לא אתקיים במלה עד דחמא לון דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם".

והדברים עמומים, איך משמע שהעגלות נשלחו ליעקב ובניו מחמת תביעת יוסף שהוא תבע לון ומדייק לה מדכתיב ואתה [יוסף] צויתה באות ה' יתירה. וצ"ע.

ובהגהות ניצוצי זהר על ספר הזהר שם (אות ו') כתב: "עיין בספר הכתב והקבלה (כאן, ובויקרא ט"ז א') שאות ה' הנתלית בסוף הפעלים בא להורות על עשיית הפעולה בחפץ ורצון, וכאומרם בספרי (פרשת פינחס כ"ז) קח לך את יהושע וגו' וצויתה אותו לעיניהם וגו', ויעש משה כאשר צוה ה' אותו, הלך ועשה בשמחה וכו', מה הקב"ה צוה את משה בשמחה כך צוה משה ליהושע בשמחה וכו', דדרשו כן מדכתיב צויתה בה' בסוף, והכי נמי הכא" ע"כ.

ואיני מבין היטב, ה' הבאה בסוף תיבה המורה בעלמא על עשיית פעולה בחפץ ושמחה, מה שייכת כאן, ואיך באה להורות לנו שיוסף הוא שבקש ותבע מפרעה שישלח העגלות, וצ"ב.

ובס"ד נראה לי לבאר עם מה שנתבאר אצלינו בקונטרס "כללי תורה" דילן, מסוד חכמינו ז"ל דכל שיש אות ה' יתירה בסוף תיבה - באה להורות לנו אתה ולא אחר ע"ש, כמתבאר בירושלמי סוכה (פ"ד ה"ג) ובמדרש שמות רבה (פ"ג ס"ג) ושם בהגהות הרד"ל (אות ז') שכל שכתוב ה' יתירה בסוף התיבה בא הדבר לאשמועין אתה ולא אחר, כגון ולכה לישועתה לנו (תהלים פ' ג', וע"ש ברש"י) דהיה לו לכתוב ולך לישועתה לנו, אבל נכתב בה' יתירה בתיבת לך, וקא משמע לן אתה ולא אחר, וכן בקרא דשמות (ג' י'): "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", דגם שם היה לו לכתוב ועתה לך ואשלחך, אבל כתב לכה ואשלחך דקא משמע לן אתה ולא אחר וכדרשתם בשמות רבה (שם): אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם" ע"ש.

ורבינו הגאון הנצי"ב ז"ל בביאורו המופלא העמק דבר לתורה רגיל לפרש הרבה מקראות כן, והראה בזה נפלאות מתורת ה', עיין לו בספרו היקר העמק דבר בראשית (ט"ו ט', ול"א

מ"ד, ול"ז י"ג), ושמות (ג' י', ו"ד ט"ז, ו"ח כ'), ובמדבר (י' כ"ט, וכ"ג י"ג), ובהוספות להעמק דבר בראשית (כ"ז ד', ושם ל"ז), ובמדבר (כ"ה ל"ג, ושם כ"ד י"ג), ודברים (כ"ג י"ד) ע"ש, ועוד. [ובס"ד על

פי זה כתבנו לבאר ביאור יקר ונפלא בקראי דספר שמואל ונדפס בקובץ התורני "עולת החודש" (שנת תשל"ט גליון שבת) ע"ש, וזכיתי ונדפס מחדש בחיבורי טוב להודות ח"ב (סימן ד') ע"ש, ועיין גם בחיבורי אור משה על מסכת קידושין (סימן י"ד) וצרף לכאן].

ובס"ד לאור כל האמור יובן גם כאן שכתוב גבי יוסף כאשר צויתה בה' יתירה בסוף התיבה, הרי זה בא ללמדנו שאתה ולא אחר מצווה בדבר, ולמה, כי אתה תבעת זאת, ולכן אתה המצווה בדבר ואתה ולא אחר דייקא, ושמע מינה דיוסף הוא שתבע העגלות, ואז וירא יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב, זה הנלע"ד בס"ד.

ב. בענין יוכבד אם משה שזכתה להכנס בחייה לארץ ישראל

בראשית (מ"ו כ"ו): "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש, ובני יוסף אשר יולד לו במצרים נפש שנים, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים".

ופירש רש"י ז"ל: "כל הנפש הבאה ליעקב, שיצאו מארץ כנען לבוא למצרים וכו' שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות". ועיין גם בדברי רש"י ז"ל שם (מ"ו ו') ושמות (ב' א'), ורמב"ן במדבר (כ"ו י"ג), ובדברי אור החיים הקדוש כאן. **שמות** (ו' כ'): "ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה".

יוכבד ילדה את משה רבינו ע"ה בשנת ב' אלפים שס"ח בהיותה בת מאה ושלושים שנה עיין סוטה (י"ב א').

שנינו בברייתא דסדר עולם (ספ"ח): "סרח בת אשר היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ וכו', יוכבד היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ, מבאי מצרים שנאמר ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי, ומבאי הארץ שנאמר ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה וגו'" עכ"ל. [וכך נוסח הגר"א זצ"ל וכן הנוסח בכתבי יד עיין בהגהות הרד"ב שם (ד"כ סע"ב) עיין שם].

מבואר שיוכבד היתה מבאי מצרים, וגם זכתה לצאת ממצרים לבוא ולהכנס לארץ ישראל, ובספר סדר הדורות ח"א (ד"מ וע"א) הביא מספר גלילות ארץ ישראל שיוכבד נקברה סמוך לטבריה עם צפורה אשת משה עיין שם ודוק.

מדרש תנחומא (פרשת ואתחנן ס"ו): "אמר [משה רבינו] ריבון העולמים יוכבד אמי שהוקהו שיניה בחייה בשני בניה, יקוה עוד שיניה במיתתי. אמר לו [הקב"ה] כך עלתה במחשבה וכן מנהגו של עולם דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו, עד עכשיו היה חלקך לשרת לפני ועכשיו הגיע שעה של יהושע תלמידך לשרת", והובא בילקוט שמעוני (דברים פרק ג' רמז תתכ"א), ומקור הדברים במדרש דברים רבה מכתב יד (פרשת ואתחנן דף מ"א). [ועומק המאמר נתפרש בדברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה דברים (ג' כ"ו) עיין שם].

ולאמור במדרש סדר עולם שיוכבד זכתה להיות מבאי הארץ, מבין אני היטב בקשת וטענת

משה רבינו אמי יוכבד שהוקהו שיניה בשני בניה, דהיינו שאהרן ומרים נפטרו בחייה, עכשיו יקהו שיניה פעם נוספת בפטירתו שלי ודוק. [ועיין היטב בדברי מהר"ש שבזי צ"ל בספרו חמדת ימים על התורה (פרשת ואתחנן דתפ"ה סע"ב) עיין שם].

ובילקוט שמעוני (פרשת חקת רמז תשס"ד) הביא ממדרש ילמדנו [ואינו לפנינו]: "ומשה מקלסו [לאהרן אחיו] שנאמר האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, לא עמד [אהרן] לומר עשה בשביל אבא, בשביל אמא [יוכבד] שלא תכנס שכולה בשלשת בניה", והפירוש כנ"ל שאהרן יכול היה לטעון ולבקש עשה בשביל אמי יוכבד ותבטל גזירת המיתה מעלי כדי שלא תכנס יוכבד לארץ ישראל שכולה משלשת בניה שהרי מרים אהרן ומשה מתו במדבר סיני בעוד יוכבד בחיים כנ"ל ודוק.

וראיתי בפירוש עץ יוסף למדרש תנחומא שם שכה פירש משם הגאון בעל מגן אברהם בספרו זית רענן: "יוכבד אמי שהוקהו שיניה בחייה, רצונו לומר שהושלך משה ליאור. יקהו עוד שיניה במיתתי, צריך לומר דאף בקבר מצטערים" עכ"ל.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בענייני לא זכיתי להבין דברי קדשו ז"ל, דמה שכתב לפרש: "יוכבד אמי שהוקהו שיניה בחייה, רצונו לומר שהושלך משה ליאור", לפירוש זה איני יודע איך לפרש לשון התנחומא "יוכבד אמי שהוקהו שיניה בחייה בשני בניה", ומה ענין זה שמשה הושלך ליאור עם זה שמתו שני בניה בחייה אתמהה וצ"ע. [ובפירוש נחלת בנימין על מדרש תנחומא (שם אות י"ג דרי"ח ע"ב) התחבט להבין דברות המדרש ולא עלה בידו, רק כתב להגיה שבמקום "שני בניה" צריך לומר "בשבילי", ולא ירד להבנת המאמר ע"ש, והנכון כדכתיבנא בס"ד].

גם מה שכתב לפרש: "יקהו עוד שיניה במיתתי צריך לומר דאף בקבר מצטערים", תמה אני על עצמי שפירש כן, ולא פירש כפשוטו שמשה אומר אם גם אני אמות אזי תצטער אמי יוכבד פעם נוספת, ותו הרי ספק התלמוד בברכות (י"ח ב') בענין אם המתים יודעים מרגישים ומצטערים לא נפשט, ועדיין אין ידוע אם אכן המתים מצטערים בקבר וצ"ב. [אך אולי בצער הבנים מצטערים כעובדא דאבוה דשמואל שם עיין שם].

והיותר תמוה אצלי שנראה שהוא ז"ל הבין שאז כשמשה רבינו דן והתחנן לפני הקב"ה שישאירנו בחיים כמפורש באריכות שם בתנחומא, כבר אמו יוכבד נפטרה לעולמה, ולכן כתב מה שכתב כנ"ל, אבל להאמור מדברות חז"ל מבואר באר היטב שיוכבד היתה בחיים כשמשה רבינו עלה לשמש במרום ואחרי מות משה עבד ה' נפטרה יוכבד בהיותה בארץ ישראל כנ"ל וצ"ב.

ובהיותי בזה ראיתי בספר חידושי מהרי"ל דיסקין צ"ל על התורה פרשת אמור על הפסוק כי אם לשארו הקרוב אליו (דמ"ח ע"א) וכה כתוב שם: "באמת לאהרן לא ציוה שלא יטמא לאביו ולאמו, כי כבר מתו אביו ואמו זמן רב, כמבואר לפי חשבון השנים בפרשת וארא ע"ש והציוי היה לאלעזר בן אהרן הכהן וכו' עכ"ל, עיין שם דברים נפלאים זיע"א.

והרב המוציא לאור ז"ל הוסיף בסוגריים: "וכן משמע במדרש שמות רבה פרשה ג' דעמרם כבר נפטר בעת שהתחיל לדבר עם משה ע"ש, ואם כן אמו יוכבד בודאי כבר מתה, שהרי היא היתה יותר זקנה מעמרם" עכ"ל.

ולפי מה שכתבנו הדברים צ"ב שהרי בדברות חז"ל בכמה מקומות מתבאר דיוכבד האריכה ימים יותר מכל בניה וזכותה בחייה להכנס לארץ ישראל ושם נפטרה וכנ"ל, ועיין בפירוש מהרז"ו ז"ל למדרש במדבר רבה (פי"ט ס"ט), ופירוש עץ יוסף למדרש שמות רבה (פמ"ה ס"ה) ע"ש.

וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספר פני דוד (פרשת ויחי אות ט' ד"ה וראיתי) שהביא מספר תוצאות חיים שכתב שאביו ואמו של משה לא נקברו בארץ ע"ש, ולהאמור צ"ע שהרי יוכבד נקברה בארץ ישראל וכנ"ל, ולא ידעתי מדוע החיד"א ז"ל שהעיר עליו הרבה, ובזה שתק לו.

ג. בענין שנות חייה של יוכבד ושל אחיה

בראשית (מ"ו כ"ו): "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש, ובני יוסף אשר יולד לו במצרים נפש שנים, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים".

ופירש רש"י ז"ל: "כל הנפש הבאה ליעקב, שיצאו מארץ כנען לבוא למצרים וכו' שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות". ועיין גם בדברי רש"י שם (מ"ו ו') ושמות (ב' א'), ורמב"ן במדבר (כ"ו י"ג), ובדברי אור החיים הקדוש כאן.

ורבינו אברהם ן' עזרא ז"ל בפירושו לתורה בראשית (מ"ו כ"ג) כתב: "ובדרש [סוטה י"ב א'] כי יוכבד נולדה בין החומות, גם זה תמיה, למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת מאה ושלושים שנה, ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים, ולא די לנו זה הצער, עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה "יוכבד אמי אחרי התנחמיי", והיא בת מאתים וחמישים שנה, וכי אחיה חי כך וכך שנים, [וזה] דרך אגדה או דברי יחיד" עכ"ל.

ובס"ד אבאר דברי הראב"ע ז"ל לפי הנלע"ד. בתחילה הביא דרשת חז"ל שיוכבד נולדה בין החומות, ותמה מדוע לא הזכירה התורה פלא זה שיוכבד הולידה למשה בהיותה בת מאה ושלושים, וזה חידוש גדול יותר ממה ששרה ילדה את יצחק בהיותה בת תשעים.

והוסיף הראב"ע ז"ל לא די לנו בצער פליאה זו, אלא עוד בה שהפייטנים הוסיפו לעשות פיוט ששם משה רבינו פונה לאמו יוכבד ואומר לה אמי יוכבד אחר פטירתה שלי תתנחמי וכו' ולפי החשבון יוצא שהיתה יוכבד אז בת מאתים וחמישים, שהרי יוכבד ילדה את משה בת מאה ושלושים ומשה חי מאה ועשרים שנה.

ומען הראב"ע ז"ל: "וכי אחיה חי כך וכך שנים", כלומר וכי אחיה של יוכבד הוא קהת בן לוי, הפליג בשנים כאחותו יוכבד, והרי אנחנו יודעים שקהת נפטר בהיותו בן מאה ושלושים ושלוש וככתוב במפורש בספר שמות (ו' י"ח), ומסתבר שעל פי רוב שנות החיים של אחים שווים פחות או יותר, ואין הפרש גילים גדול ביניהם אחר שטבעם ומזגם שווה, וכמו שמצינו כן גבי בני יעקב שבטי יה שרובם ככולם נפטרו סביבות גיל מאה ועשרים עיין בספר החשוב יגל לבנו (דף מ"ז), וכיוצא בזה גבי משה ואהרן שנפטרו כמעט באותו גיל משה בן מאה ועשרים, ואהרן בן מאה עשרים ושלוש, ומרים אחותם בת מאה עשרים ושבע, ואין ביניהם הפרש של מאה שנה ויותר כדמצינו גבי יוכבד ואחיה קהת ודוק.

וסיים הראב"ע ז"ל שמה שמצינו שרז"ל אמרו שיוכבד האריכה ימים עד אחר פטירת משה בנה אינו אלא דברי אגדה, או דברי יחיד ולא נוקטים כן.

כך ביארתי ופירשתי אני לעצמי דברי הראב"ע ז"ל כשלמדתי דבריו ז"ל הללו האמורים לעיל. ואחר כך ראיתי בדברי הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם שהביא דברי הראב"ע ז"ל והשיב עליו וזו לשונו: "ורבי אברהם השיב ואמר כי זה תימה, אם כן למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עם יוכבד שהולידה משה והיא בת מאה ושלשים שנה, ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים, ולא די לנו זה הצער עד שעשו הפייטנים פיוטים ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי, והנה היא בת מאתים וחמשים שנה, וכי אחיה השילוני חיה כך וכך שנים, דרך הגדה, או דברי יחיד, אלו דבריו". והאריך הרמב"ן ז"ל להשיב עליו עיין שם דברים המצודקים.

ורואה אני פה בדברי הרמב"ן ז"ל תוספת תיבה אחת המשנה כל משמעות דברות הראב"ע ז"ל, שלפנינו בפירוש הראב"ע ז"ל כתוב "וכי אחיה חי כך וכך שנים" כנ"ל, אבל הרמב"ן הביא בשמו: "וכי אחיה השילוני חיה כך וכך שנים", ולפי זה לא מדובר בקהת אחי יוכבד כמו שחשבתי והסברתי וכנזכר לעיל, אלא מדובר באחיה השילוני, ואין לקרוא בדברי הראב"ע אחיה האלף בקמץ והח' בחיריק וקמץ תחת הה' האחרונה, דהיינו האח שלה, אלא הא' מנוקדת בחטף פתח והקמץ תחת האות י', וזה שמו של אחיה השילוני ודוק.

ולפי זה כך ביאור הדברים, שהראב"ע ז"ל משיב ואומר שמא תאמר ומה הפלא שיוכבד האריכה ימים, והרי כזאת מצינו גם באחיה השילוני שהאריך ימים הרבה, שהרי במסכת בבא בתרא (קכ"א ב') מבואר שאחיה השילוני ראה את עמרם אבי משה ומויצאי מצרים היה, וחי עד זמן ירבעם, ושנות חייו יותר מחמש מאות שנה ככתוב בספר סדר הדורות ח"א (דט"ל ע"ב ודנ"ב ע"ב), ועל זה דחה הראב"ע ז"ל ואמר שסברה זו דברי אגדה או סברת יחיד כנ"ל. [וראיתי במדרש אגדה במדבר (ל' ט"ו דף קנ"ח) שאחיה השילוני נהרג על ידי אביה בן רחבעם בן שלמה המלך ע"ש וצ"ב].

ולבאורה נראה שאכן כוונת הראב"ע על אחיה השילוני, חדא שכך העתיק הרמב"ן ואין בודקין מן המזבח ולמעלה, ותו אם על קהת אחי יוכבד מדובר למה לראב"ע לומר "וכי אחיה חי כך וכך שנים", שמדבר בסתמות ולא במפורש, יותר נכון לומר והרי אחיה [דהיינו קהת] חי מאה שלושים ושלש שנים וככתוב בספר שמות, אבל אם מדובר על אחיה השילוני מובן מדוע נקט בסתמא כי אכן אין אנו יודעים מספר שנות חייו.

מיהו בענייני לי נראה כאשר כתבתי, דאכן כוונת הראב"ע ז"ל על קהת אחי יוכבד ולא על אחיה השילוני, דמסתבר דקאי ביוכבד ומוכיח ממשפחת יוכבד, ואחיה השילוני מאן דכר שמה, וביאור הדברים כאשר כתבתי לעיל.

ואף שבדברי הרמב"ן ז"ל מועתק אחיה השילוני - אינה תברה ותשובתך בצידה, כי ח"ב נ"י בדק ואמר לי שבפירוש הרמב"ן על התורה דפוס ראשון רומא שנת ר"ל נדפס רק אחיה בלי תיבת "השילוני", וכן הוא בפירוש הראב"ע דפוס ראשון נאפולי שנת רמ"ח, אמנם ברמב"ן דפוס ליסבון שנת רמ"ט כתוב אחיה השילוני עכ"ד, ולפי זה בטלה הראיה מהעתקת הרמב"ן ז"ל אחר שגם בדבריו מצינו גירסאות שונות כמובן ודוק.

ולגרום בדברי הראב"ע ז"ל "וכי אחיה חי כך וכך שנים", ולפרש שהכוונה לאחיה השילוני, קשה בעיני מהטעמים דלעיל.

ולא ידעתי מדוע שלשת מהדירי הרמב"ן ז"ל הנדפס בזמנינו לא עמדו בזה, וכן גם שלשת מהדירי פירוש הראב"ע לא עמדו בזה ועיין.

ודע כי ראיתי להרה"ג ישראל זליגמאן ז"ל בספרו אוצר המספרים (שער ר"נ אות י' דף של"ד) שהביא דברי הראב"ע ז"ל דלעיל, והבין שלשון הפייט כך הוא: "יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת מאתיים וחמישים שנה", ולא דק, כי תיבות הפיוט הם רק "יוכבד אמי אחרי התנחמי", והראב"ע ז"ל מגרמיה הוסיף "והיא בת מאתיים וחמישים" וז"ב. [מצאתי שהפיוט נדפס גם בתקון לשבעה באדר דפוס ליורנו (שנת תרנ"ד דף רל"ה), וכן בספר שירים תהלת ישרים לר"צ מנצור ז"ל (פיוט קל"ב דף צ"ה) והוא פותח בתיבות "צעקה יוכבד"].

ומה שהוסיף הרב הנ"ל שם היכן מצא הפייטן מדרש זה - נעלם ממנו כי הפייט יסד דבריו על דברי הסדר עולם והתנחומא והילמדנו המובא בילקוט שמעוני שיוכבד נכנסה לארץ ישראל, וכמו שהארכתי בסימן הקודם, וממילא מובנים דברי הפייט המפייט ואומר שמשו רבינו פונה לאמו ואומר לה אמי יוכבד תתנחמי עלי אחרי פטירתי ודוק.

ד. בענין יוכבד שנולדה "בין החומות"

בראשית (מ"ו כ'): "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ויש, ובני יוסף אשר יולד לו במצרים נפש שנים, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים".

ופירש רש"י ז"ל: "כל הנפש הבאה ליעקב, שיצאו מארץ כנען לבוא למצרים וכו' שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות". ועיין גם בדברי רש"י ז"ל שם (מ"ו ו') ושמות (ב' א'), ורמב"ן במדבר (כ"ו י"ג), ובדברי אור החיים הקדוש כאן.

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "וכנוי דיוסף דאתילידו ליה במצרים נפשתיא תרין ויוסף דהוה במצרים ויוכבד ברת לוי דאתילידת במעלהון למצרים ביני טוריא סכום כל נפשתיא לבית יעקב דעלא למצרים שובעין", ועיין שם בפירוש יונתן שהאריך לבאר דבריו.

והנה מה שכתוב בתרגום: "יוכבד אתילידת במעלהון למצרים ביני טוריא", וכך העתיקו גם בפירוש יונתן שם, לא הבנתי שהרי טוריא הוא תרגום של הרים, וכמו שאכן תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל בהרבה מקומות ולדוגמא עיין לו בראשית (ד' י"ט וכו' ח' ה' כ"ב ב') ועוד, ומה שייך כאן הרים.

ולכן בס"ד נראה לי ברור דטעות נפלה בדברים באות אחת, ובמקום טוריא, צריך לומר שוריא, שהוא תרגום של "חומות" כנודע, וכמו שתרגם יונתן בן עוזיאל ירמיה (ט"ד ו' ג"ב), ועיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שמות (י"ד כ"ב וכו"ט) ודוק.

ומעניין הדבר שכבר הראיתי טעות כזאת ממש שנשתבשו אות ט' וש' בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, שבבראשית (ג' כ"א) תרגם שופריהון, אבל צריך לומר טופריהון וכדכתיבנא בחיבורי תורת יעקב (סימן ה' אות ב') ע"ש.

ועזרני השי"ת ומצאתי כדברי ממש בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל במדבר (כ"ו נ"ט): "ושום אתה עמרם יוכבד ברת לוי דילידת ללוי במיעלהון במצרים בניי שוריא, וילידת לעמרם ית אהרן וית משה וית מרים אחתהון", הרי שכאן כתוב שוריא ולא טוריא, ודון מינה לההיא דלעיל וז"ב.

והנה זה אכן מבואר שיוכבד נולדה "בן החומות", אבל אינו מבואר מהו ענין "בן החומות" ומה פירושן של דברים, ועיין היטב בדברי רש"י דלעיל ובדבריו בסוטה (י"ב א').

ואני עני מקדמת דנא סבור הייתי לפרש שמצרים היתה מוקפת בכמה חומות, וכמו שמצינו בעיר יריחו שהיתה מוקפת בשבע חומות, כמובא בספר הרוקח (סימן רכ"א) ובספר סדר היום (בביאור תפילת עלינו לשבח) ע"ש, ואחר שיעקב אבינו ובניו עברו חומה ראשונה דמצרים בדרכם להגיע לחומה השניה, אז ושם נולדה יוכבד, והיינו שנולדה "בין החומות", בין חומה ראשונה דמצרים לחומה שניה, דמצד אחד אכן כבר נכנסו למצרים, ולאידך גיסא עדיין לא הגיעו ממש למצרים ודוק.

ובהמשך השנים מצאתי לי סעד בספר האמונה והבטחון המיוחס לרמב"ן ז"ל (פרק כ"ו, ואינו לו) שכתב: "כשירדו היו שבעים ועדיין לא נולדה יוכבד עד היותם במצרים בין החומות", ודוק במה שכתב "במצרים בין החומות", ויש מקום לפרשו כדברינו דלעיל ודוק.

אבל ראיתי שהרשב"ם ז"ל בבא בתרא (ק"כ רע"א) כה כתב: "והא דלא קא חשיב ליוכבד בהדיא לפי שלא באה למצרים אלא בבטן אמה ולידתה בין החומות כלומר בתוך מצרים ומשום דקאמר בדרך גבי הורתה קאמר נמי בין החומות גבי לידתה".

ועם שאיני כדאי כלל, חושבני שמדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שם ושם) אין נראה כן, אלא יוכבד נולדה בשעת כניסתם למצרים, שהרי כך תרגם: "במיעלהון במצרים בניי שוריא" דהיינו קודם כניסתם למצרים בהיותם בשער העיר ודוק. [אמנם בחיבורי הדר יעקב הוכחתי בס"ד שרשב"ם ז"ל לא ראה התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ע"ש].

ומצאתי שעמד בזה הגאון המובהק רבי חיים שור ז"ל בספר תורת חיים בבא בתרא (ק"כ א'): "וזו יוכבד שהורתה בדרך, ונולדה בין החומות. פירוש מיד כשבאו למצרים על שער העיר נולדה, ולהכי מנה אותה הכתוב בכלל שבעים נפש הבאים מצרימה, דכיון שנולדה מיד חשובה כאלו באה עמהם, אבל אם לא נולדה מיד לא היתה נמנית בכלל שבעים נפש אף על גב דהורתה בדרך היה. וכן משמע ממה שכתב רש"י ז"ל בפרשת במדבר (ג' ט"ו) פקוד את בני לוי מבין חדש ומעלה אמר רבי יהודה בן שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן, שנאמר אשר ילדה אותו ללוי במצרים, עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותו, ונמנית בשבעים נפשות, וכן איתא במדרש בראשית רבה (פצ"ד ס"ט) רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר יוכבד עיבורה בארץ כנען, ולידתה בארץ מצרים על פיילי דמצרים נולדה, פירוש על שער של מצרים,

ורשב"ם ז"ל כתב וליתתה בין החומות כלומר בתוך מצרים, ומשום דקאמר בדרך גבי הורתה קאמר נמי בין החומות גבי ליתתה, ולא היה צריך לדחוק ולפרש הכי" עכ"ל, ועיין היטב לגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן תקע"ד) ודוק היטב.

עוד מצאתי במדרש חז"ל הנקרא בשם "אשת חיל" הנדפס בספר בתי מדרשות ח"ב (דף קמ"ז): "זממה שדה ותקחהו זו יוכבד בת לוי, שנולדה בין החומות, והן חומות ארץ מצרים וחומות ארץ כנען" עכ"ל. וגם מכאן מתבאר דלא כדפירש רשב"ם ז"ל ודוק. [וענין הפסוק "זממה שדה ותקחהו" עם ענין זה שנולדה בין החומות נתבאר בדברי הרב המהדיר שם ש"שדה" מתבאר למקום שמחוץ למחיצה, וכדרשתם במסכת חולין (ס"ח ב') על קרא בשר בשדה טריפה בשר שיצא חוץ למחיצתו, ונכון].

ולבאורה הוא הסבר וטעם חדש, אבל חושבני שיש לפרשו כדברי המדרש בראשית רבה הנ"ל שנולדה יוכבד בשער ארץ מצרים קודם כניסתם למצרים והיינו "שנולדה בין החומות, והן חומות ארץ מצרים וחומות ארץ כנען" ודוק היטב.

ולרמ"ע מפאנו ז"ל בספר עשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג פ"ד) ראיתי שכתב: "יוכבד נולדה במקום שאינו לא מארץ מצרים ולא מארץ ישראל, אלא בין החומות, ובהיות מצרים מצרנית אליה עילאה ותתאה כבר יחשב מקום בין החומות מגבולי הארץ, והיא השלימה מנין שבעים נפש ליורדי מצרים" דוק והבן.

זה מה שעזרני השי"ת ומצאתי לפי שעה בענין יוכבד נולדה "בין החומות", והיודע בה דברים נוספים יאיר ויעיר ויעמידני בקרן אורה, וישא ברכה מאלהי המערכה ית"ש.

ה. בענין יוסף ונח נקראו צדיקים

בראשית (מ"ז י"ב): "ויכלכל יוסף את אביו, ואת אחיו, ואת כל בית אביו, לחם לפי הטף". **ואמרו** רז"ל במדרש תנחומא (פרשת נח ס"ה): "נח איש צדיק, על שזן בריותיו של הקב"ה נקרא צדיק, שני בני אדם נקראו צדיקים על שזנו את הבריות, נח ויוסף, שכך כתיב בו על מכרם בכסף צדיק (עמוס ב' ו') וכתיב בו ויכלכל יוסף בראשית" עיין שם.

והנה חוץ מזה שנח וגם יוסף נכתרו בתואר "צדיק" כנ"ל, וצדיק חונן ונותן כתיב, מצינו עוד דבר שנשתוו בו נח ויוסף, והוא שבשניהם מצינו ענין "מציאת חן", שעל נח כתיב שמצא חן בעיני ה' בראשית (ו' ח'), וכן גם על יוסף הצדיק מבואר שהיה מוצא חן בכתוב בבראשית (ט"ז ד' וכו') ודוק. [ובילקוט שמעוני אסתר (פ"ב רמז תתנ"ג): "איש יהודי היה, רבי לוי אמר כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש וכו' נח, אתמול אבנים שחקו מים, והכא את אמר ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה, אלא ראה עולם חדש. יוסף אתמול ענו בכבל רגלו, ועכשיו ויוסף הוא השליט על הארץ, אלא ראה עולם חדש", ושוב מצינו דמיון השוה בן נח ליוסף ודוק היטב].

ומה יאירו הדברים הללו, עם מה שראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספר פני דוד (פרשת בראשית אות ל"ד) שכה כתב: "רבינו האר"י זצ"ל כתב בספר הגלגולים כי נח נתגלגל ביוסף" עכ"ל. ועוד לו

בזה שם בפני דוד (פרשת בשלח אות י'), ובספרו כסא דוד (דרוש י"ז לפרשת זכור דע"ו ע"ב), ובספרו מדבר קדמות מערכת נ' אות ו') ושם ציין לספר הגלגולים פרק נ"ח ופרק ס"ד) ושם הלשון: "נח נשתכר ונתגלה בתוך אהלה ונתקן ביוסף שלא שתה יין עד שראה את אחיו" ודוק.

עבשיו ראיתי לאותו עיר וקדיש מהר"ן שפירא ז"ל בספרו יין המשומר (דף ט"ל ע"ב דפוס מונקאטש) שבא לו בארוכה בהקדמה זו שנח נתגלגל ביוסף, עיין שם בארוכה נפלאות מתורתו זיע"א וצרף לכאן.

ו. בענין בסוסים הצאן הבקר והחמורים

בראשית (מ"ז ט"ז): "ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם אפס כסף, ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים, ובמקנה הצאן, ובמקנה הבקר, ובחמורים, וינהלם בלחם בכל מקנהם בשנה ההוא".

ובחיותי קורא פרשת ויגש שמו"ת, התעוררתי בס"ד שלכאורה היה צריך להיות הסדר בסוסים ובחמורים במקנה הצאן ובמקנה הבקר, ולא לפתוח בסוסים ולהפסיק בצאן ובקר ולחתום ולסיים בחמורים, והוא דקדוק נכון.

ובם"ד אמרתי שהתחילו לפי החשיבות והיוקר של כל דבר, הסוסים היו היותר חשובים ויקרים במצרים, וככתוב בספר דברים (י"ז ט"ז): "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד", ופירש רש"י ז"ל: "לא ירבה לו סוסים, אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמו שנאמר בשלמה (מלכים א' י' כ"ט) ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה", ואחר כך הצאן שהם שמעשירות את בעליהם כדרשתם בחולין (פ"ד ב'), והובא בפירוש רש"י דברים (ד' י"ג) ואחר כך הבקר, והחמורים, ונקט קרא לפי היוקר, כך נלע"ד בס"ד.

ואחר כך עיינתי בדברות רבותינו המפרשים ז"ל, וראיתי שכבר עמדו בזה, ואלו דברי הגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק דבר שם: "בסוסים ובמקנה הצאן וגו'. מבואר מן הכתוב דכל בהמות ביתיות בכלל מקנה כמו שכתוב כאן בכל מקניהם. ובספר שמות (ט' ג') במכת דבר כתיב במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן. והא שפירש הכתוב כאן בסוסים ובחמורים בפני עצמו, ובמקנה הצאן ומקנה הבקר בפני עצמו, וגם הפסוק בצאן ובקר בין סוסים לחמורים, היינו משום שאין דרך מכירתם שוה, וגם אין הצורך למלוכה בשוה, הסוסים נמכרים כל סוס בפני עצמו, וגם אין ערך כל סוס שוה שיש סוס מחירו הרבה ומכל שכן סוסי מצרים המובחרים כמבואר בספר דברים (י"ז ט"ז), ובספר מלכים א' (י' כ"ט) ויש סוס שאינו שוה הרבה, והמה נצרכים למלוכה יותר כל בהמה כידוע, על כן הסוסים נישומו תחילה ואחר כך קנה הצאן ובקר. והצאן מוכשרים יותר לתועלת המלוכה בשביל הצמר ונעשה מזה בגדי החיל וכדומה. וצאן ובקר דרך להמכר ולישום כל העדר בכלל בלי דקדוק מצומצם כמה יש בעדר, כמבואר ברש"י זבחים (ע"ב א') שיש מוכרין העדר בלי מנין משום הכי כתיב מקנה הצאן ומקנה הבקר פירוש

העדר בכלל כמו שכתוב בספר שמות (י' כ"ו) דזהו משמעות מקנה. ואחר כך נמכרו חמורים גם
המה במנין מצומצם ובמחיר כל חמור כך וכך" ודפח"ח.

גם מצאתי לכהן הגדול מאחיו הגאון רבינו מאיר שמחה ז"ל בספר משך חכמה שם שכה כתב:
"ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה וגו' ובחמורים, הפסיק בין סוסים לחמורים, ולהלן
בשמות (ט' ג') גבי מכת דבר כתוב בסוסים ובחמורים, נראה משום דאמרו בבכורות (ח' א') כל
שאין עיבורן שוה אינן יולדין זה מזה, וסוס וחמור עיבורן שוה ויולדין פרדות אם כן הלכה דבני
נח נצטוו על הרבעת כלאי בהמה כדפסק רמב"ם הלכות מלכים (פ"י ה"ו) ואסור למוסרן לגוי
דירביעם, ויעבור על לפני עור כפסק רמב"ם בהלכות כלאים (פ"ט ה"ב) וכמו שפירש הדרישה יו"ד
(ר"ס רצ"ז), לכן לא מסר יוסף לעבדיו להיות כאחד, ולכן הפסיק וכתב מקנה צאן ובקר בינתיים,
שזה לא ירביעו כיון שאינן יולדין זה מזה ודוק", ודפח"ח. ואני הקטן יעקב כתבתי הנלע"ד בס"ד.

ז. בענין כי אם תם הכסף

בראשית (מ"ז י"ח): "ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף ומקנה
הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גוינתו ואדמתנו". ופירש רש"י ז"ל:
"כי אם תם הכסף וגו', כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדוני".

וראיתי לרבינו יצחק קארו ז"ל בספרו היקר תולדות יצחק שם שכה כתב: "לא נכחד מאדוני כי
אם תם הכסף. כל המפרשים נדחקו בלשון אם. ונראה שהכוונה שהכתוב סיפר למעלה
וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען, פ' נתנו לו בלי חשבון כמה שבר
בכמה כסף, אלא כל אחד נתן לו כל הכסף שבידו, שהאמינו ליוסף, וזה לחוזק הרעב, ויוסף יתן
מה שירצה, וזה הוא שאמר וילקט יוסף את כל הכסף בשבר אשר הם שוברים אחר כך, וכן
במקנה, ולכן אמרו בשנה השנית לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף, כלומר אין אנחנו יודעים
אם תם אם לאו, שהכל לפי חשבונך, אבל אם תם, לא נשאר בלתי אם גוינתו".

ובעניותי לא ידעתי מהו שכתב שכל המפרשים נדחקו בלשון אם, והרי כבר תרגמה ופירשה
היטב עטרת המפרשים רש"י ז"ל כנ"ל, שכאן אין משמעות "אם" כבעלמא שהיא מילת
תנאי או ספק, אלא כאן "אם" במשמעות "אשר", ועיין בדברי הרא"ם ז"ל וגור אריה ולרבינו
הט"ז ז"ל בספרו דברי דוד שם ודוק היטב.

ואכן מצינו במקראות הרבה מקומות שתיבת "אם" פירוש אשר, וכדכתב רש"י ז"ל שמות (כ"ג
ל"א): "מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר, כמו בויקרא (ב' י"ד) ואם תקריב
מנחת ביכורים שהיא חובה", ורש"י ז"ל במדבר (כ' כ"ט) כתב: "מצינו אם משמש בלשון אשר
כמו באיוב (כ"א ד') ואם מדוע לא תקצר רוחי, והרבה מפורשים מזה הלשון (שם י"ד ה') אם חרוצים
ימיו", ורש"י איוב (מ"ב ח'): "כי אם פניו אשא, הרי אם כמו אשר וכן עד אם כלו לשונות (בראשית
כ"ד), אם כופר יושת עליו (שמות כ"א), וכן הרבה", ורש"י ז"ל מסכת ראש השנה (ג' סע"א): "מצינו
בכמה מקומות אם משמש לשון כאשר ולשון אשר, כמו ואם יהיה היובל (במדבר ל"ו) שהרי בודאי

יהיה, ואם תקריב מנחת ביכורים (ויקרא ב' י"ד) הרי זה וכאשר תקריב, שהרי חובה הוא, וכן אם כסף תלוה (שמות כ"ב) אם יבלענו ממקומו (איוב ח') המדבר בשלוח רשעים, ודוק היטב.

ועוד עיין רש"י בראשית (כ"ד י"ט) שכתב: "עד אם כלו לשתות הרי אם משמש בלשון אשר", ועוד שם (ל"א נ"ב): "אם אני, הרי אם משמש בלשון אשר", ושם (מ"ג ד'), וברש"י משלי (כ"ג י"ח) כי אם יש אחרית אם זה משמש בלשון אשר ועיין מצודת ציון שם ועוד, וכן מצאתי שכתב הרב המאירי ז"ל תהלים (ח' ב', וצ"ה ז' ובהערה שם), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כל החיים (ד"א סע"ב אות י"ח), ובהגהות רש"י סוטה (י"א א') ע"ש.

ובס"ד אמרתי שלפי זה יובן היטב קרא דמגילת אסתר (ו' י"ג): "ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לפול לפניו לא תוכל לו", דהאי "אם" אינו מובן כלל, דמה ספק יש בדבר הזה והרי ידוע ומפורסם היה לכולם שמרדכי היה יהודי וכמו שאמר המן לזרש ואוהביו ביום שלפניו (שם ה' י"ג), ועיין מה שפירש בזה פשט מחודש רבינו אביגדור כהן צדק ז"ל, ולהאמור אתי שפיר בפשיטות ודוק.

וראיתי בספר הכתב והקבלה בראשית שם כתב: "כי אם תם הכסף, רש"י פירש אם כמו אשר, ורע"ס פירש אם כמו אמת. ושמעתי לפרש כי אם לשון תנאי כבדבד מקומות, כי אף שנתנו כספם ובהמתם ליוסף כדי לתת להם לחם עבורם, מכל מקום לא ידעו קצב דמי מחיר הלחם שנתן להם עד הנה, ואולי אחר חשבון הראוי יעלה סכום הכסף והבהמה יותר משוויי הלחם שקבלו, לכן אמרו בלשון תנאי, אם כבר תם הכסף והבהמה עד שאין לנו לייחל עוד לחם עבורם", והשוה לדברי הרב תולדות יצחק דלעיל ודוק.

והנה עיינתי בפירושו רבינו עובדיה ספורנו ז"ל שם וראיתי שכתב: "לא נכחד מאדוני, שיש לנו עוד מקנה כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה", ואיני מבין היטב איך ראה הרב הכתב והקבלה בדבריו ז"ל שפירש אם בלשון אמת, וחושבני שיש מקום לפרש בדבריו גם כדברי רש"י שלשון אם היינו אשר, ועיין.

אבל מצאתי כן לרד"ק ז"ל בספר השרשים שלו (שורש אם): "כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז י"ח), באמת תם הכסף, אם רחץ אדני את צאת בנות ציון (ישעיה ד' ד'), באמת רחץ, כי אם יש אחרית (משלי כ"כ י"ז), כי באמת יש אחרית ותקוה למעשיך הטובים, אם זכרתיך על יצועי (תהלים ס"ג ז') "עכ"ל, ואחריו נמשך במצודת ציון ישעיה (ל"ג כ"א), ותהלים (ס"ג ז'), שאם והכוונה אמת, ועיין מצודת ציון איוב (כ"ב כ').

ושמעתי מבני בכורי יקירי חו"ב רבי אברהם אליעזר הי"ו שבזה הוא פירש קרא דמגילת אסתר הנה"ל: "ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לפול לפניו לא תוכל לו", שלשון "אם" כאן הוא במשמעות אמת והביא דברי החסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער ג' אות קע"ה): "ומפני כי הליצנות בסבת הגאווה שהיא הפך הענוה אמר שלמה עליו השלום (משלי ג' ל"ד) אם ללצים הוא יליץ ולענונים יתן חן, ופירוש "אם" ללצים הינו "באמת", הלצים הלועגים לבני אדם השם יתברך ילעג להם כענין שנאמר (תהלים ב' ד') יושב בשמים ישחק

ה' ילעג למו, ולשון אם לאמת הדבר וכן (במדבר כ"ד כ"ב) כי אם יהיה לבער קין (משלי כ"ג י"ח) כי אם יש אחרית".

ואני מוסיף על דבריו שמצאתי בפירוש רבינו יונה ז"ל משלי (כ"ג י"ח) שכתב: "כי אם יש אחרית ותקותך וגו'. ענין "כי אם" באמת בלי ספק, וכן "כי אם יהיה לבער קין" (במדבר כ"ד כ"ב), "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון" (ישעיה ד' ד'), "כי אם שישו וגילו עדי עד" (שם ס"ה י"ח)", ועיין בפירוש המיוחס לראב"ע ז"ל משלי שם ודוק.

ובני יקירי חו"ב רבי שמואל יואל הי"ו פירש קרא אם מזרע היהודים, דכאן "אם" הוא במשמעות "כי", וכדכתב רש"י ז"ל בראשית (כ"ד ל"ג), ורש"י ישעיה (ד' ד'), ורד"ק ישעיה (ו' י"א) ודוק.

ועתה מצאתי בספר הכתב והקבלה שמות (כ"ב ז'): "כאן אין מלת "אם" מלת תנאי, אלא היא לשון אמת וכו', ויש הרבה "אם" במקרא המפורשים בלשון "אמת", כמו אם רחץ ה' את צואת בני ציון (ישעיה ד' ד') פירושו באמת רחץ, וכן (שם כ"ט) הפככם אם כחמר היוצר יחשב, וכן משלי (כ"ג י"ח) כי אם יש אחרית, רוצה לומר כי באמת יש אחרית, וכן כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז י"ח) באמת תם הכסף וכמו שכתב הרד"ק, ועיין מה שכתבתי בבראשית (כ"ח כ', ומ' י"ד) "עכ"ל, ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל בראשית שם.

מערכות

רבי יצחק

בפירוש הרב הרקאנטי (פרשת חיי שרה) מספר הזהר ח"א (דצ"א ע"ב) אמר רבי יצחק אמר רבי יהודה, אבל בספר הזהר שלפנינו שם הגירסה אחרת וצ"ב. ועיין בזה בראש ספר סדר הדורות (אות ג').

ובגוף הענין אם "אמר ר"פ אמר ר"פ" מעיד שהיה תלמידו - עיין בזה בספר יד מלאכי (כלל ע"ד), ובכל המצויין בחיבורי כנסת חיים (סימן ב' דף ע"ב), ובחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת ר' אות כ"ג) ע"ש, ואכמ"ל. [ובחיבורי הנכחי ערך רבי חייא בר יוסף, וערך רב ששת].

ראיתי בספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ב ע"ב): "אמר רבי יהודה אמר רבי יצחק פרעה חכים מכל חרשוי הוה", הרי שרבי יצחק אומר שמועה בשם רבי יהודה, ושמע מינה שרבי יצחק תלמיד רבי יהודה היה, וכיוצא בזה מצאתי שם ח"ג (דק"א ע"ב) דאמר רבי יהודה אמר רבי יצחק ועוד כזאת בספר זהר חדש (פרשת בראשית מדרש הנעלם ד"כ ע"א) ע"ש.

ולא אדע מה אידון בה, כי לעומת זה ראיתי בספר הזהר ח"ג (דס"א ע"א): "אמר רבי יצחק אמר רבי יהודה", וכן הוא עוד שם (ד"ע ע"א וד"פ ע"ב וד"ז ע"א), וכן מצאתי שהביא

יציאת מצרים

ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו" ע"כ. **ומפורש** בדברי הרמב"ם ז"ל ששתי סיבות וטעמים היו שנשלח משה והוציאנו ממצרים ולימדנו התורה, הראשונה מאהבת השי"ת לעמו ישראל, והשניה מהשבועה שנשבע לאברהם כנ"ל.

והנה ענין השבועה שנשבע לאברהם הוא מקרא מלא בספר תהלים (פרק ק"ה מ"ג): "כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ויוציא עמו בששון ברינה את בחיריו", ועיין שם בפירוש רש"י ומלבי"ם שם.

ואחר כך מצאתי תלי"ת הדברים מפורשים במכילתא פרשת בא (פרשה ט"ז): "רבי אלעזר בן עזריה אומר בזכות אברהם אבינו הוציאם ממצרים, שנאמר כי זכר את דבר קדשו

כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (ס"פ א'): "ויצא [אברהם אבינו] לחרן והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, וכו' ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחיבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב, ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו ויעקב אבינו למד בניו כולם וכו', והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים, וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן וכו', וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיתן - ומאהבת ה' אותנו,

ויוציא עמו בששון ברינה את בחיריו" שבזכות אברהם אבינו ע"ה נגאלו, כנ"ל.

עבשיו ראיתי בפירוש הרד"ק ז"ל תהלים שם שכה פירש: "ויוצא עמו בששון, כשהוציא עמו ממצרים, ברינה ובששון הוציאם, הם היו שמחים ומצרים היו אבלים, כמו שכתוב ומצרים מקברים וגו'. את בחיריו, בעבור אבותם" ע"כ.

הרי שהרד"ק ז"ל פירש פירוש מחודש במקרא, שאין הפירוש "את בחיריו" דהיינו עם ישראל שנבחרו לאומה לבורא יתברך, אלא הכוונה בעבור אבותם נגאלו, דהיינו גם יצחק ויעקב בכלל, ונראה שהרד"ק ז"ל בא ליישב המקראות שכאן בספר תהלים משמע שגאולת מצרים בזכות אברהם לבדו, ואילו הפסוקים האחרים אומרים שבעבור הברית והשבועה לכל האבות נגאלו ממצרים כנ"ל, לכך פירש הרד"ק ז"ל שגם שאר האבות בכלל, ולדרכו סדר המקרא כאילו כך הוא: "כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ואת בחיריו, ויוציא עמו בששון וברינה" ודוק.

את אברהם עבדו ואומר ויוציא עמו בששון" ע"ש.

דברים (ד' ח'): "כי מאהבת ה' אתכם, ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה, ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים", וכאן מפורש הטעם הראשון שכתב הרמב"ם ז"ל שמאהבת השי"ת אותנו הוציאנו וגאלנו ממצרים, ועיין פסחים (ט"ל א') חסא - חס רחמנא עלן ע"ש.

אלא שיש להבין שהרמב"ם הדגיש וכתב: "ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו", ואילו המקרא כאן אומר "ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם מיד פרעה", וכל האבות במשמע ולא רק אברהם אבינו, ובספר שמות (ב' כד'): "ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב", ועיין.

גם יש להתיישב עם המקרא דספר תהלים הנ"ל "כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו

יראת שמים

ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר ראשית חכמה יראת ה' ודוק.

וביומא (ע"ב ב'): "אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו לא תירתו תרתי גהינם", ופירש רבינו הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע שם: "לא תירתו תרתי גיהנם. נראה לי בס"ד גיהנם גימטריא ק"ח ושני פעמים ק"ח עולה יראה, לרמוז אם חסר יראה יקח תרתי גיהנם שהוא מספר יראה" ודוק.

שבת (ל"א א'): "אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפריה ורביה צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא".

ודוק כי אצל האמורא רבא העיקר יראת שמים כמבואר כאן, ובמסכת ברכות (י"ז א'): "מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול

ירושל

[אם מורידין לנחלה על פי עד אחד]

ובפרט לשיטתם שבמקום שמרן ז"ל לא גילה דעתו - הלכה כרמ"א ז"ל, כמו שכתב שם בשואל ונשאל ח"א (י"ד סימן נ"א), וח"ד (י"ד סימן פ"ו), ועוד שם חו"מ (סימן ב' בתשובת גאוני תונס), וח"ה י"ד (סימן פ"א), וח"ו (דר"ח ע"ב, ודר"ט ע"ב, ודרי"א ע"א, ודרי"ב ע"ב, ודרי"ז ע"א, ודער"ד ע"ב, וד"ש סע"ב, ודש"י ע"ב, ודש"י ע"א), ובאריכות שם (סימן ע' דרכ"ד ע"א וע"ב), ובשואל ונשאל ח"ט (דצ"ג ע"א, ודרפ"ב ע"א!), ודרצ"א סע"ב ורע"ב, ודשי"ד ע"א וע"ב, ודשי"ט ע"א), וכן כתב גם בספרו ברית כהונה ח"ג (או"ח מערכת ת' סוף אות כ"ג דף רס"ד), ועוד שם (י"ד מערכת ט' אות ג' דף ער"ה, ומערכת כ' אות ג' דף ער"ח), ועיין שם (דף שפ"ו אות י"א), ובשאר הרבה מקומות וכמבואר במקומו בס"ד. [ועיין בשואל ונשאל ח"א (י"ד סימן ק"ד), והלכה למשה ח"ב (מערכת מ' כלל ו' דף שס"ח) וצ"ע].

ומה שכתב הגאון מהרמ"ך ז"ל שמה שהביאו הריב"ש והרשב"ץ משם הרמב"ם אינו נמצא בדברי הרמב"ם שלפנינו - תמה אני על עצמי שהדברים מפורשים באר היטב בדברי הרמב"ם הלכות יבום פרק ד' הלכה ל"א: "אפילו אשה או עבד או קטן שהוא מכיר ונכון נאמנין לומר זה הוא פלוני אחי פלוני וזו היא יבמתו וחולצין על פיהן, מה שאין כן בשאר עדיות של תורה בין לעדות ממון בין לעדות איסור, שזה דבר העשוי להגלות הוא, ואפשר לידע אמתת הדבר שלא מפייהן כענין שביארנו בסוף הלכות גירושין (פ"יב ה"ט)".

והיותר מתמיה כי עיינתי בשו"ת רשב"ץ שם וראיתי שהוא אכן ציין לדברי הרמב"ם פרק ד', ולא כפי שהביא מהרמ"ך ז"ל

הנה"צ מהרמ"ך ז"ל בשו"ת שואל ונשאל ח"ו (חו"מ סימן נ"ו) נשאל אם מורידים יורש לנחלה על פי עד אחד, וכה השיב: "ראיתי לריב"ש (סימן קנ"ה) ולרשב"ץ ח"א (סימן פ"ב) שהביאו מדברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות יבום דעד אחד נאמן בדברי העשוי להגלות בין באיסור ובין בממון, ומזה הוכיח הרשב"ץ ז"ל להוריד לנחלה בעדות עד אחד, כיון שהוא דבר העשוי להגלות, והריב"ש לא הודה לו רק באופן שיהיה הדבר מפורסם ויכולים לבררו בקרוב, אבל בשאר אופנים לא הודה לו ע"ש.

ואם כן בנדון דידן לכולי עלמא מורידין לנחלה על פי עדות עד אחד כיון שבקל יכולים לעמוד על זה, שהוא דבר הנשמע בכל העיר, ומפורסם לכל באי שער העיר ההיא.

אלא שבעיקר דברי הרמב"ם אשר הריב"ש והרשב"ץ בנו יסודם עליו, אינו בספר הרמב"ם אשר לפנינו לא בפרק ב' ולא בפרק ג', אלא ששם בפרק ג' יש כעין זה אבל לא נזכר ממון כלל ע"ש.

ומבל מקום אנחנו סומכים על גירסת הראשונים הנ"ל ולא על גירסתנו, ועוד כיון שהם סוברים כן - גם אם לא נמצא זה לרמב"ם, הכרעתם מכרעת מטעם זה שהדבר עשוי להגלות עכ"ל. ועוד עיין שם בשואל ונשאל (סימן נ"ד, וסימן נ"ה) ע"ש.

ולא ידעתי מדוע לא הזכיר דברי רמ"א ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן רפ"ד סעיף א') שפסק: "ולא מורידין קרוב לירושל על פי עד אחד", ומקורו בכתובות (ק"ז א') עיין ש"ך וביאור הגר"א שם.

קמא אה"ע (סימן כ"ז, וסימן כ"ט, וסימן ל"ג - ל"ה, וסימן צ"ג), ובספר קצות החושן (סימן ט"ל אות א' וסימן מ"ט אות ב'), וספר אמרי בינה הלכות עדות (סימן כ"ט), ושו"ת תורת חסד אה"ע (סימן מ'), וחזון איש אה"ע (סימן כ"ב אות ג') ועוד ועוד.

שכאלו הרשב"ץ ציין לפרק ב', ולא אדע מה אידון בה. [וכן הוא גם בתשב"ץ דפוס ראשון כמו שבדקתי].

ובגוף הענין הדברים ארוכים בדברי האחרונים נ"ע, ועיין שו"ת נודע ביהודה מהדורא

ירושלים

בענין עתידה וירושלים להתפשט בארץ ישראל

ויש להעיר דראיתי שם בספר זכריה (י"ד ח'): "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים וגו' ירושלים וראמה וישבה תחתיה וגו' עד יקבי המלך", ופירש רש"י ז"ל: "עד יקבי המלך, מדרש אגדה ים אוקיינוס שתגיע ירושלים עד סוף כל העולם, יקבים שחצבם מלך מלכי המלכים". ולפי מדרש אגדה זו ירושלים עתידה להגיע עד סוף כל העולם כנ"ל.

ולכאורה יש כאן שתי דעות עד היכן תתפשט ירושלים, אם עד דמשק, או עד סוף כל העולם, ואולי יש לומר דתקופות תקופות יש, דבתחילה תתפשט ירושלים עד דמשק, ואחר כך עד סוף כל העולם כולו, ודוחק. [וק"ק שרש"י ז"ל הביא שני המדרשים בשתיקה ולא עמד שלכאורה חלוקים הם].

ויצאתי לחפש היכן המדרש שהביא רש"י ז"ל שעד יקבי המלך היינו עד אוקיינוס סוף כל העולם, ומצאתיו בס"ד במדרש פסיקתא דרב כהנא (פרשה כ' רני עקרה דקמ"ג ע"א) שאחר שהובאו שם דברי רבי יהודה ורבי יוסי בן דורמסקית וכנזכר לעיל, סיימו: "הרי לרוחב, לאורך מניין ממגדל חננאל עד יקבי המלך, רבי ברכיה אמר עד אוקיינוס, רבי זכאי רבה עד שיחין דיפו, ולא פליגי מאן דאמר עד

זכריה (ט' א'): "משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו", ופירש רש"י ז"ל: "בארץ חדרך, דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח, שהוא חד לאומות העולם ורך לישראל, אמר לו רבי יוסי בר דרומסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק, ויש שם מקום ששמו חדרך, ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק, ואין מנוחתו אלא ירושלים, שנאמר זאת מנוחתי עדי עד, אמר לו ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה, אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה, כך ברייתא שוניה בספרי".

והברייתא נמצאת בספרי (פרשת דברים פסקא א'), ולפי שיטה זו עתידה ירושלים להגיע עד דמשק, וכן הביא ברייתא זו הרד"ק ז"ל (שם), ועיין גם בדברי רש"י ז"ל שיר השירים (ו' ה'), ועיין גם במדרש שיר השירים רבה (פ"א ופ"ז), וילקוט שמעוני לדברים (שם רמז תשצ"ב), ולישעיה (פרק מ"ט רמז תע"ב), ולזכריה (שם רמז תקע"ה), ובילקוט המכירי זכריה (שם דף ע"ו), ובילקוט המכירי ישעיה (פרק מ"ט אות י"ט), ובילקוט המכירי תהלים (פרק קל"ב אות כ"ט), ועיין לגאון הגאונים רבינו יוסף הוראגצ'ובי ז"ל בספרו צפנת פענח על הרמב"ם הלכות כלאים (פ"ג ה"א ד"ה סע"ב) ע"ש.

שהשם המפורש אסור להזכיר בפירוש רק בבית המקדש, וכיון שבית המקדש שלעתיד לבא יהיה גדול כירושלים דהשתא, הרי לעתיד שמך נזכר מפורש בתוך ירושלים דהשתא" וכו', ועיין כל דברות קדשו היקרים ודפח"ח. ונכיוצא בזה כתב עוד רבינו מהרש"א ז"ל בחידושי אגדה למגילה (ו' ב' ד"ה כך, ושם כ"ט א' ד"ה עתידים) ע"ש].

והנה מה שכתב מהרש"א ז"ל שירושלים דלעתיד תהיה כארץ ישראל - מצאנו מקורו טהור במדרש פסיקתא רבתי וכו', אבל מה שהוסיף בבית המקדש דלעתיד יהיה ככל ירושלים, נעלם ממני לפי שעה מקור הדברים, ולפי האמור לעיל הדברים צ"ע. ועיין היטב בקראי דבסוף ספר יחזקאל על גודל בית המקדש השלישי וירושלים וצ"ע.

ועבשיו מצאתי בס"ד לחד מן קמאי מהר"י קרא ז"ל בפירושו לזכריה (ט' א') שכתב: "איתא בפסיקתא אמר רבי יהודה וכו' עמד רבי יוסי בן דורמסקית וכו' מלמד שתהא ארץ ישראל מגעת עד חדרך, ודמשק מנוחתו זהו בית המקדש ששכינתו תהיה מגעת עד דמשק, מנוחה זו שכינה, וכן הוא אומר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה".

הרי שהוא ז"ל שגרס בפסיקתא באופן אחר מגירסתנו, דבספרים דילן הגירסה שירושלים תגיע עד דמשק, אבל הוא גרס שבית המקדש יגיע עד דמשק, ודוק.

ועורני השי"ת ומצאתי במדרש פרקי משיח הנדפס בספר בית המדרש (ח"ג דף ע', ומשם בספר אוצר המדרשים ח"ב דשצ"ד ע"ב) שהגירסה שם: "ובית המקדש יהיה רחב עד דמשק, שנאמר משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו", ודוק היטב. [ולכאורה גם

אוקיינוס יקבים שיקבם מלך מלכי המלכים הקב"ה, ומאן דאמר עד שיחין דיפו יקבים שיקבם שלמה המלך". ובזה יעלה הכל יפה כאשר יראה המעיין ודוק היטב.

אלא שלפי זה רש"י ז"ל קיצר והוסיף, קיצר שעד דמשק היינו ברוחב, ועד אוקיינוס היינו באורך, והוסיף רש"י ז"ל שירושלים תתפשט עד סוף כל העולם, ולשון זה לא נמצא בפסיקתא דרב כהנא שם, ועיין בהערות על המדרש (שם אות מ"ט) ודוק.

ובהיותי בזה ראיתי עוד במדרש פסיקתא רבתי (פרשה א' דשבת וראש חודש סימן ג') שכה אמרו חז"ל: "והיה מידי חדש בחדשו, והיאך אפשר שיבואו כל בשר בירושלים בכל חודש ובכל שבת, אמר רבי לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו, והיאך הם באים ראש חודש ושבת מסוף העולם, אלא העבים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים והם מתפללים שם בבוקר", והובא בילקוט שמעוני ישעיה (פרק ס' רמז תק"ג), ובספר הרוקח (הלכות ראש חודש סימן רכ"ט), הרי שכאן אמרו רז"ל רק שירושלים תהיה כארץ ישראל, אבל לא שתגיע עד דמשק, או שתתפשט עד סוף כל העולם, ודוק.

בבא 99 בתרא (ע"ה ב'): "ירושלים ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה" וכו', ורבינו המהרש"א ז"ל בחידושי אגדות שם כתב: "ירושלים ששמך בתוכה ומקדשך וכו', יש לפרש בזה על פי המדרש שירושלים דלעתיד תהיה גדולה כל כך כמו כל ארץ ישראל דהשתא, ובית המקדש שבתוכה יהיה גדול כל כך כמו ירושלים דהשתא, ולזה אמרו אמרו ירושלים שמקדשך בתוכה, רצונו לומר עומד בתוך כל ירושלים דהשתא שיהיה גדול כמוה, ולזה אמר גם כן שמך בתוכה

תהיה כמידת חוצה לארץ הנה אנכי למיעוט בקיאותי טרם אדע וטרם מצאתי דברי המדרש הנ"ל, עד כאן דברי הגאון מהרז"ר בענגיס זצ"ל. ולעיל שם (ד"ח סע"ב) ציין בזה לדברי הילקוט זכריה דלעיל שעתידה ירושלים להגיע לדמשק ולדברי הגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו יחזקאל (מ"ז י"ג וט"ו, ושם מ"ח פסוק). ולכאורה היה לו להזכיר כל מה שהבאנו כאן וקצאתי וצ"ע,

אמנם מה שכתב בספר שבט מישראל שארץ ישראל תהיה מארצות חוצה לארץ צ"ע, ובפרט לפי רש"י דירושלים תתפשט עד סוף כל העולם. [ומחבר ספר שבט מישראל הוא הרב יעקב ישראל ז"ל מגיד מישרים בקרעמניץ, ונדפס ספרו בזאלקווא תקל"ב, ככתוב בספר אוצר הספרים דף תקס"ה].

ולגאון עוזינו החיד"א ז"ל ראיתי בספרו נחל שורק (הפסטר ויגש אות ג') שכך כתב: "אשר נתתי לעבדי יעקב, פירשו המפרשים שנתתי לו נחלה בלי מצרים, והיינו שאמרו רז"ל שעתידה ירושלים להיות ככל ארץ ישראל, וארץ ישראל תתרחב בכל העולם, כי כל ההרים הרבים אשר בארץ ישראל יהיו למישור, כמאמר הכתוב והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, ואז יהיה ניכר עוצם אורכה ורוחבה של ירושלים וארץ ישראל, וזהו שאמר ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, ועוד נראה שעל ידי רוחניות התורה מתרחבת הארץ, והדברים קל וחומר שנזכה אז ללמוד תורה מפיו יתברך ועל ידי זה תתרחב מאד."

ובדבריו ז"ל שמענו דבר חדש מה טעם תתרחב ארץ ישראל ככל העולם, אלא שאיני יודע מקור ומנין טעם זה שבגלל שההרים יהיו מישור וכו' ובדברי חז"ל האמורים לעיל לא נזכר וצ"ע.

כאן מבואר דלא כמהרש"א ז"ל שכתב דבית המקדש לעתיד יהיה רק כירושלים וצ"ע].
זכריה (ח' ד'): "כה אמר ה' צבאות הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש, והבאתי אותם ושכנו בתוך ירושלים, והיו לי לעם, ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה".

ובפירוש מצודות דוד שם כתב: "ושכנו בתוך ירושלים, לא בא לומר שכולם ישבו שמה, כי הלא תקטן הארץ מהכיל את כולם, אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם, כי יהיה יד כולם שוה בה ככתוב בסוף נבואת יחזקאל" עכ"ל.

והנה הוא מפרש כפשוטו, אבל לפי מדרש רבותינו שלעתיד לבוא ירושלים תתפשט ככל העולם, או עד דמשק, או ככל ארץ ישראל, יש לפרש המקרא ושכנו בתוך ירושלים כפשוטו, ומה גם שארץ ישראל היא ארץ הצבי כדרשתם בגיטין (נ"א ז') ועיין ערוך לנר ראש השנה כ"ג ב' ובספר שפת אמת שם. [ועיין מה שהבאתי בסוף דברינו מספר פרי צדיק ודוק].

ובימים אלו ממש, שנת תשד"מ, יצא לאור הספר הנפלא חידושי הגאון רבי זעליג ראובן בענגיס ז"ל ח"ב וראיתי שם (סימן ז' ד"ט סע"א) שכה כתב: "נזמן לידי ספר ישן על תהלים נקרא בשם שבט מישראל ושם (פרק ק"ה) כתב שארץ ישראל מוחזקת לאבותינו ואיתא במדרש דלעתיד לבא עתידה ירושלים להיות כמידת כל ארץ ישראל, וארץ ישראל תהיה מארצות חוצה לארץ שיירשו נחלה בלא מצרים וכו' עד כאן דבריו ודפח"ח. והנה הדברים נכונים מאד בביאור הפסוקים וגם בטעמם, אמנם מה שכתב דלעתיד לבא תהיה ירושלים כמידת כל ארץ ישראל, וארץ ישראל

וכו', והעניין אחד דארץ ישראל בכללה היא בחינת בית המקדש וכן"ל עכ"ל ודוק היטב.

ומצאתי לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק (פרשת לך מאמר ט') שכתב: "כל ארץ ישראל ונקראת עיר דוד, כי לעתיד תהיה כל ארץ ישראל קדושת ציון כמו שאמרו עתידה ירושלים להיות ככל ארץ ישראל" ועוד לו שם (מאמרי ט"ו בשבט מאמר ג'): "לעתיד תתקדש ארץ ישראל בקדושת ירושלים, וקדושת ארץ ישראל תתפשט בכל העולם, כמו שאמרו עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו, והוא כמו תחילת הבריאה שנברא להיות עיקר שכינה בתחתונים (ב"ר פ"ט), והיינו להיות כל העולם ארץ ישראל ומשכן לשכינה, רק לאחר הקלקול שיש פסולת מאדם הראשון שהוא רע, הופרש מקום מיוחד משכן לשכינה, ולעתיד כשיתוקן הפגם, יהיה כל העולם כארץ ישראל, ובשבת שהוא ברזא דברית פורס סוכת שלום עלינו וכו', שמתפשט קדושת ארץ ישראל וירושלים בכל מקום משכן ישראל וזהו ופרצת ימה וגו', שבכל מקום שילך ישראל יוליך אתו קדושת הארץ" עש"ב, ושם בפרי צדיק (פרשת בהר מאמר י"א): "לעתיד יירשו ישראל כל העולם כולו, וכמו שאמרו עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו, והיינו שכל העולם יתקדש בקדושת ארץ ישראל, וארץ ישראל תתקדש בקדושת ירושלים", ולדבריו הענין בקדושת ירושלים וקדושת ארץ ישראל אבל אינו מוכרח שממש עיר ירושלים תתפשט ועיין.

* * *

חידושי תורה אלו נדפסו לראשונה בחיבורי וזאת ליהודה (סימן ל"ב) הנדפס בשנת

ודע דרגיל אני לבאר לפי הספרי דלעיל שירושלים תתפשט עד דמשק, את לשון רז"ל במשנה חלה (ספ"ד מ"א): "הקונה שדה בסוריא כקונה בפרוורי ירושלים", וכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ב ה"ט) ותוספתא כלים (ב"ק פ"א ה"ה) ובתלמוד גיטין (ח' ב'), וכאן נרמז שעתידה ירושלים להתפשט ולהגיע עד דמשק שהיא בסוריא וכאשר כתב הרמב"ם בחיבורו הגדול הלכות קדוש החודש (פ"ה ה"א) ושם הלכות תרומות (פ"א ה"ט) ודוק היטב.

תענית (י"ז א'): "על הששית הוא אומר מי שענה את יונה כו', על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד כו', מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה, מאי טעמא מקדים ליה ברישא, משום דבעי למיחתם מרחם על הארץ", ופירש המיוחס לרש"י: "משום דאינהו [דוד ושלמה] תקון בית המקדש, דהוא עיקר הארץ" עכ"ל.

ובתב עלה הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בגליוני הש"ס שם: "העניין דכל ארץ ישראל יש לו עניין בית המקדש בבחינת מה, עיין חולין (צ"ב א') ואיני יודע אם ל' כאן וט"ו בארץ ישראל ואם ל' בארץ ישראל וט"ו כאן, כשהוא אומר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' ונר' הוי אומר ל' בארץ ישראל כו', הרי דכל ארץ ישראל קרוי בית ה', ובכתובות (ק"א א') כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כו', וכן בתי כנסיות להם גם כן עניין בית המקדש כמבואר במגילה (כ"ט א') דקרויים מקדש מעט ועיין מה שצינתי בגיליון שבת (י"א א'), ומצינו גם כן היות להם ענין ארץ ישראל בברכות (ה' א') אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה אמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, כיון דאמרו ליה מקדמי מחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו

כיצד תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה תמיד של בין הערבים מכפר על עונות שנעשו ביום מכל מקום לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר צדק ילין בה" הובא בפירוש רש"י ז"ל ישעיה (א' כ"א) ועוד.

חרי שרק אמרו מעולם לא לן אדם בירושלים עם עון, והטעם שקרבן תמיד של שחר כיפר על עונות הלילה, ותמיד של בין הערביים כיפר על עונות היום, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי מנוחת שלום חי"א (סימן צ"ה וסימן צ"ו) ובשאר חיבוריי, אבל לא אמרו "שהנכנס" לירושלים מתכפר לו, וגם לא למדו זאת מהפסוק וכפר אדמתו עמו, ועיין במדרש תהלים (פרק פ"ה): "וכפר אדמתו עמו, מי מכפר על עמו, אדמתו. אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עוון לא בחיים ולא במתים, והובא בילקוט שמעוני שם, ועיין כתובות (ק"א א') ודוק.

תשנ"ד, וכאן מהדורה בתרא עם הרבה הוספות בס"ד.

ירושלים תובב"א

כתב הגאון רבי אליהו הכהן ז"ל מאזמיר בעל שבט מוסר בספרו מדרש האתמרי (דרוש ה' לתשובה ד"ה התעטף דכ"ד ע"ג): "כאומרם ז"ל שהדג הביא את יונה הנביא והעמידו בהיכל ה' שבים, ואם כן בהיותי שם ראוי שיתכפר לי עוני, כדרך הנכנס לירושלים שמתכפרים עונתיו, כדכתיב וכפר אדמתו עמו".

וזה חידוש פלא שהנכנס לעיר הקודש ירושלים מתכפרים עונותיו, ונעלם ממני היכן אמרו רבותינו ז"ל כן, ועיין מסכת כתובות (ק"א א'), וספרי דברים (פרשת האזינו פסקא של"ג), וילקוט שמעוני דברים (פרשת האזינו רמז תתקמ"ו) ע"ש. ורבותינו ז"ל במדרש תנחומא (פרשת פינחס ס"ג) אמרו: "אמר רבי יהודה בר סימון מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון